

2019

JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS
SCIENCES ACADEMIC RESEARCHES

ISSN:2564-7822

YIL/YEAR: 3

CİLT/VOLUME:3

SAYI/NUMBER:7

2019/7

YIL/YEAR :3
CİLT/ VOLUME :3
SAYI/NUMBER :7

**ULUSLARARASI EKONOMİ VE SİYASET BİLİMLERİ AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

(JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS SCIENCES ACADEMIC RESEARCHES)

**Konular: Ekonomi-Siyaset Bilimi-İşletme-Muhasebe-İletişim-Yönetim Ve
İslami Bilimler**

Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimi Akademik Araştırmalar Dergisi 'ne yayımlanması için değerlendirilmek üzere gönderilen makalelerin yayıma kabul edilmesi durumunda tüm yayın hakları süresiz olarak **Ekonomi ve Siyaset Bilimi Akademik Araştırmalar Dergisi**'ne aittir.

ISSN NO:2564-7822

YIL/YEAR:3

CİLT/VOLUME :3

SAYI/NUMBER :7

ULUSLARARASI EKONOMİ VE SİYASET BİLİMLERİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
"JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS SCIENCES ACADEMIC RESEARCHES) V:3- N:7- 2019

EDİTÖR KURULU

Doç.Dr.Murat SEZGİN

Yrd.Doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA

BİLİM KURULU

<i>Prof.Dr.Selami ÖZCAN</i>	<i>Yalova Üni.,İİBF,İşletme Bölümü</i>
<i>Prof.Dr.Doğan UYSAL</i>	<i>Celal Bayar Üni.İİBF,İktisat Bölümü</i>
<i>Prof.Dr.İ.Halil SUGÖZÜ</i>	<i>Şırnak Üni.İİBF,İktisat Bölümü (Dekan)</i>
<i>Prof.Dr. Ramazan KILIÇ</i>	<i>Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat B.</i>
<i>Prof.Dr.Ahsen ARMAĞAN</i>	<i>Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi</i>
<i>Doç.Dr.Volkan ALPTEKİN</i>	<i>Celal Bayar Üni.,İİBF; İşletme Bölümü</i>
<i>Doç.Dr.M.Veyssel KAYA</i>	<i>Çankırı Karatekin Üni.İİBF.</i>
<i>Yrd.doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA</i>	<i>Uşak Üni.İİBF,İktisat Bölümü</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Mahmut AVCI</i>	<i>Uşak Üni.İlahiyat Fak.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Orhan PARLAK</i>	<i>Uşak Üni.İlahiyat Fak.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.İsmail AYDEMİR</i>	<i>Uşak Üni.Uygulamalı Bil.YO</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Polat CAN</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Erdal BAYRAKÇI</i>	<i>Necmettin Erbakan Üni.Siy.Bil.Fak.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Önder DENİZ</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>

<i>Yrd.Doç.Dr.Deniz TUGAN</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
-------------------------------	------------------------------------

<u>HAKEM KURULU</u>	
<i>Prof.Dr.Doğan UYSAL</i>	<i>Celal Bayar Üni.İİBF,İktisat Bölümü</i>
<i>Doç.Dr.Murat SEZGİN</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>
<i>Doç.Dr.Meral EŞLİ</i>	<i>Uşak Üniversitesi,İletişim Fakültesi</i>
<i>Doç.Dr.Volkan ALPTEKİN</i>	<i>Celal Bayar Üni.,İİBF; İşletme Bölümü</i>
<i>Yrd.Doç.Dr. Polat CAN</i>	<i>Uşak Üni.İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.İbrahim AKKAŞ</i>	<i>Erzincan Üniversitesi İİBF</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Şahin ÇETİNKAYA</i>	<i>Uşak Üniversitesi İİBF,İktisat Böl.</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Önder DENİZ</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>
<i>Yrd.Doç.Dr.Deniz DUGAN</i>	<i>Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi</i>

Bu dergi yılda 3 sayı olarak yayınlanır.

Dergideki Akademik makalelerin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir

TAKDİM

Değerli Bilim İnsanları,

Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisinin 7.sayısını yayınlamış bulunuyoruz. Dergimiz sosyal bilimlerde iktisat, siyaset ve kamu yönetimi, yönetim ve organizasyon, muhasebe-finans, gibi alanlardan ve bu alanlara yakın olan diğer sosyal bilimlerden yayın kabul etmektedir.

Disiplinler arası uyum ve etik kurallarına bağlılık esas ilke edinilmiştir. Gönderilecek bilimsel çalışmaların daha önceden bir yayın sürecine girmemiş olması gerekmektedir.

Dergimiz, yılda 3 sayı yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Bu sayıda emeği geçen değerli hakemlerimize, bilim kurulu üyelerimize teşekkür eder, saygılar sunarız.

INTERNATIONAL JOECOPOL EDITÖRLÜĞÜ

**ULUSLARARASI EKONOMİ VE SİYASET BİLİMLERİ AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

Cilt:3 Sayı:7

**JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS SCIENCES ACADEMIC
RESEARCHES**

2019 Volume:3 Number:7

**PETROL FİYATLARI İLE CARİ AÇIK İLİŞKİSİ: BRIC ÜLKELERİ ve
TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI**

(Sayfa 1-13)

Doç. Dr. Bilge Afşar
KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Cura
KTO Karatay Üniversitesi
Ahmet Hulusi Mıhoğlu

ŞEHRİN BİR PARÇASI OLARAK MEZARLIKLARIN DEĞİŞİMİ
(Sayfa 14-23)

Doç.Dr.Azize Tuncer
Ahi Evran Üniversitesi
İİBF Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD Başkanı

**CIGARETTE CONSUMPTION IN TURKEY AND ECONOMIC IMPACT OF THE
FIGHT AGAINST SMOKING**

(Page 24-36)

Asst.Prof.Dr.Şahin Çetinkaya
Usak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Department of Economics

İNDEKLER

- **CiteFactor**
- **i-Journal**
- **International Scientific Indexing**
- **Journal Factor**
- **ESJI**

PETROL FİYATLARI İLE CARİ AÇIK İLİŞKİSİ: BRIC ÜLKELERİ ve TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI¹

(Sayfa 1-12)

Doç. Dr. Bilge Afşar²
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Cura³
Ahmet Hulusi Mıhoğlu⁴

Özet

Petrol fiyatlarının değişimlerinden bütün ekonomiler etkilenmektedir. Etki düzeyi özellikle cari işlemler dengesi ile ilişkilidir. Cari denge ya da dengesizlik durumu ülkelerin ekonomik rekabetçiliği açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma, BRIC ülkeleri ve Türkiye için petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların cari işlemler dengesine olan etkisini araştırmaktadır. Baz alınan yıllar 1992-2015 arasındadır. Bu yılların verileri toplandıktan sonra çalışma için ADF Birim Kök Testi, Philip-Perron Birim Kök Testi, Engle Granger Eş Bütünleşme Testi, Etki Tepki Analizi ve Johansen Eş Bütünleşme Analizi uygulanmıştır. Petrol fiyatları ile cari denge ilişkisi için; Brezilya, Rusya, Hindistan'da herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Türkiye için petrol fiyatlarından cari dengeye doğru çift yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Petrol Fiyatları, BRIC, Cari Denge, Cari Açık

THE RELATION OF THE OIL PRICES AND THE CURRENT ACCOUNT DEFICIT: A COMPARISON BETWEEN BRIC COUNTRIES AND TURKEY

Abstract

All economies are affected by the changes in oil prices. The impact level is particularly related to the current account balance. Current balance or imbalance is very important in terms of economic competitiveness of countries.

In this study, effects of the fluctuations in oil prices to the current account balance were analyzed for the BRIC countries and Turkey. The base years are between 1992-2015. After collecting the data of these years, ADF Unit Root Test, Philip-Perron Unit Stem Test, Engle Granger Co-integration Test, Impact Response Analysis and Johansen Co-integration Analysis were used for the study. For the relationship between oil prices and current account balance; No relation was found in Brazil, Russia and India. For Turkey, bidirectional causality relationship has seen from oil prices to current account balance.

Keywords: Oil Prices, BRIC, Current Account Deficit, Current Account balance

¹ Bu makale "Petrol Fiyatları ile Cari Açık İlişkisi: BRIC Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması" adlı Yüksek Lisans Tezinden oluşturulmuştur.

² Doç. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, İİBF, bilge.afsar@karatay.edu.tr

³ Dr. Öğretim Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, İİBF, fatih.cura@karatay.edu.tr

⁴ Ahmet.mihoglu@hotmail.com

Giriş

Petrolün aranması, üretilmesi, nakliyesi, satışı, tasfiyesi, depolanması, Petro-kimya tesislerinde işlenmesi, ürünlerin lojistiği gibi çeşitli kollara ayrılacak faaliyetlerin tamamı, petrol endüstrisi kapsamına girmektedir (Kocaoğlu, 1996:7). Petrol piyasasına bu anlamda bakıldığında maliyet kalemlerinin sadece ham petrol fiyatlarından ibaret olmadığı anlaşılmaktadır. Petrolün günümüzde zincirleme bir şekilde birçok sektörü etkileme gücü oldukça fazladır. Bu anlamda petrol üreten birçok şirket, petrolün dağıtımını yapan birçok şirketle ileriye doğru dikey bütünleşme anlaşmaları yapmaktadırlar.

2014 yılının son çeyreğinde petrol fiyatlarının keskin düşüşüne paralel olarak küresel anlamda petrol talebi artış göstermiştir. Enerji piyasasında fiyatların düşmesi petrol ihraç eden ülkeler için felaket olmuş; petrol ithal eden ülkeler içinse kısa dönemde bir fırsat haline dönüşmüştür. Özellikle petrol ithal eden ülkeler; büyüme ve enflasyon rakamlarını, cari açık ve GSYİH beklentilerini gözden geçirerek olumlu yönde revize etmek durumunda kalmışlardır.

Petrol fiyatlarının düşmesi ya da yükselmesi, petrolün birinci derece etkileyen olmasından dolayı piyasalara direkt etki yapmaktadır. Özellikle sanayide ve imalat sektöründe, ulaşım ve lojistikte petrol fiyatlarının etkisi oldukça büyüktür. Petrolün; mal ve hizmet üretiminde önemli bir girdi olmasından dolayı petrol fiyatlarındaki olumlu ya da olumsuz değişimler çıktıyı aynı yönde etkileyebilme gücüne sahiptir. Kısacası petrol en büyük maliyet unsurlarından birisidir.

2000'li yılların başında ilk kez yüksek sesle dile getirilmeye başlanan ve kısaca BRIC ülkeleri olarak adlandırılan; Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin, dünya ekonomisinde en hızlı gelişen “yükselen piyasa ekonomileri” olarak kabul edilmektedir (O’neill, 2001). Küresel ekonominin hızlı bir şekilde daralması karşısında yükselen ekonomiler öncü rol oynamaya başlamış, özellikle de BRIC ülkeleri söz konusu ekonomiler içinde itici bir güç olarak karşımıza çıkmıştır (Yamakawa vd. 2009:1).

Cari işlemlerden doğan fazla ya da açık, bir ülkenin dünyanın geri kalanına karşı alacağını ya da borcunu ifade etmektedir. Bu yüzden ülke bireylerinin, firmalarının ve hükümetinin dönemler arası gelir-gider seçimlerini de göstermektedir. Eğer ülke ekonomisi cari fazla veriyorsa borç veren, cari açık veriyor ise de borç almaya mahkûm ülke konumundadır (Obstfeld ve Rogoff, 1994:85). Ülkelerin dış borç bulamadıkları süreçlerde büyüme hızları, normal büyüme hızı değerinin altına düşer yani söz konusu ekonomi daralır. Ülkeler büyüme hızlarında devamlılık sağlayabilmek için cari işlemler açıklarına dikkat etmek zorundadır. Dış açıkları azaltma ya da kapatmanın en güvenilir yolu cari açıklara sebep olan unsurlara tedavi edici uygulamalar yapmaktır. Bu kapsamda dış satım ve döviz kazandırıcı uygulamaların özendirilmesi ve artırılması, ayrıca bu hususta karşılaşılan noksanların giderilmesiyle birlikte istenilen düzenlemelerin yapılması, uygulanacak ilk adımdır. (Akdiş, 2000:283).

1. Petrol Fiyatları ile Cari Açık İlişisini Açıklayan Çalışmalar

Cari açık konusunda genel olarak; GSMH'nin %4 ya da %5 eşik değerini aşması, ekonomide tehlike

çanlarının çalacağıının habercisidir. Fakat hızlı büyüme oranı, ihracatın GSMH'ye oranı, tasarruf yatırım dengesi, finansal yapı, sermaye hareketleri hacmi ve yapısı, cari açıkların sürdürülebilirliğini belirlemektedir. Bu görüşe ek olarak cari açık, kısa dönemli borçlar ve dış rezervler ile karşılanabiliyorsa veya tüketim harcamalarından kaynaklanıyor ise tehlikenin boyutu daha da artmaktadır, denilebilir. Cari açığın artması, birçok gelişmekte olan ülkede krizlerin ana sebeplerinden biri olarak kabul edilmektedir (Yücel ve Yanar, 2005:483).

Gün (2011), petrol fiyatlarının Türkiye'nin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisini deneysel olarak analiz edebilmek için, iki değişkenin regresyon ve korelasyon analizini yapmıştır. Tez sonucunda petrol fiyatları ile cari işlemler dengesi arasında ilişki ortaya sunulmuştur. Analize göre; iki değişken arasındaki ilişki oranı 0,74 olarak belirlenmiştir.

Bu konuda yapılan çalışmalar kısaca şöyledir;

Rasyche ve Tatom (1977) araştırmalarında petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların ekonomik parametrelerde asimetrik etkilerinin gözlemlendiğini ortaya koymuşlardır.

Bitzis ve diğerleri (2008), Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne girişinden sonraki dönemini (1995–2006) cari işlemler dengesine etki eden faktörleri koentegrasyon analizini kullanarak araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, cari işlemler dengesine etki eden faktörler; reel efektif döviz kuru ve reel faiz arasındaki değişimler ile petrol fiyatlarındaki değişimlerdir.

Korhonen ve diğerleri (2010), petrol fiyatlarındaki artışın petrol ihracatçısı ülkeler için başta olumlu olacağını ancak ticari ilişkiler göz önüne alındığında bu durumun ekonomik belirsizlik olarak gözlemleneceğini savunmuşlardır.

Zhang ve Wei (2010), 2000-2008 yılları arasındaki aylık verileri Granger nedensellik ve eş bütünleşme analizi ile değerlendirmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre altın ve petrol fiyatları arasında güçlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Williams (2011) enerji arzından olacak değişimin fiyatlar üzerinde ne etkiye sahip olduğunu araştırmıştır. Analiz sonucunda arzda meydana gelen herhangi bir değişimin, fiyatlar üzerinde önemli artışa yol açacağı kanaatine varılmıştır. Örneğin enerji ihracatçısı olan ülkeler daha fazla kazanırken, enerji ithalatçısı olan ülkeler kayba uğramaktadır.

Bayat ve diğerleri (2012) çalışmasında, Türkiye'nin 1992:01 – 2012:04 dönemindeki aylık petrol fiyatları ile dış ticaret verilerini temel almış ve aynı dönem için petrol fiyatlarında yaşanan değişikliklerin Türkiye'nin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin olup olmadığını incelemiştir. Doğrusal olmayan nedensellik analizinden elde edilen bulgular doğrultusunda petrol fiyatlarında oluşan şokların dış ticaret dengesinin bozulmasına neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte uzun dönemde dış ticaret dengesindeki bozulmaların nedeninin petrol fiyatlarındaki şokların olmadığı kanaatine ulaşılmıştır.

Göçer (2013), VAR modeline dayalı varyans araştırması yöntemini kullanarak Türkiye'de cari açığın nedenlerini araştırmıştır. Buna göre; cari açığın yüzde 37'si enerji ithalatından, yüzde 26'sı enerji hariç dış ticaret açığından, yüzde 24'ü dış borç faiz ödemelerinden, yüzde 13'ü ise diğer nedenlerinden kaynaklanmaktadır sonucuna ulaşılmıştır.

Polat ve Türkan (2013) yaptıkları çalışmada altın ve petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. 1987 ile 2013 yılları arasındaki verileri (haftalık) eş bütünleşme ve nedensellik analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre altın fiyatlarının petrol fiyatları üzerinde nedensel bir etkiye sahip olduğu, ancak petrol fiyatlarının altın fiyatları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır.

2. Değişkenler ve Ekonometrik Yöntem

Petrol fiyatları ve cari açık ilişkisini açıklayan bu çalışmanın analizi, 1992 ile 2015 yılları arasındaki petrol fiyatlarını ve aynı yıllar arasındaki Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye'nin cari denge rakamlarını konu almaktadır. Çalışmanın analizi için hipotez, "Petrol fiyatının dalgalanması cari denge üzerinde etkilidir" üzerine kurulmuştur. Hipotezde petrol fiyatları sabit, cari denge rakamları değişkendir. Ülkelerin "Cari Açık-Cari Denge Tabloları" aşağıdaki gibidir;

Tablo 1: Ülkelerin Petrol Fiyatları – Cari Denge Tablosu (1992-2015) (Milyar USD)

YILLAR	FİYAT	BREZİLYA	RUSYA	HİNDİSTAN	ÇİN	TÜRKİYE
1992	\$19,32	\$6.089.000.000,00	-\$1.200.000.000,00	-\$4.485.223.626,33	\$6.401.000.000,00	-\$974.000.000,00
1993	\$17,01	\$20.000.000,00	\$2.600.000.000,00	-\$1.875.802.280,35	-\$11.609.000.000,00	-\$6.433.000.000,00
1994	\$15,86	-\$1.153.000.000,00	\$7.843.588.000,00	-\$1.676.281.517,89	\$6.908.000.000,00	\$2.631.000.000,00
1995	\$17,02	-\$18.136.000.000,00	\$6.962.675.326,07	-\$5.563.227.578,46	\$1.618.390.000,00	-\$2.338.000.000,00
1996	\$20,64	-\$23.248.000.000,00	\$10.846.819.533,04	-\$5.956.139.581,81	\$7.243.000.000,00	-\$2.437.000.000,00
1997	\$19,11	-\$30.491.000.000,00	-\$80.347.782,33	-\$2.965.195.307,24	\$36.963.000.000,00	-\$2.638.000.000,00
1998	\$12,76	-\$33.829.000.000,00	\$219.076.000,00	-\$6.903.105.373,50	\$31.472.000.000,00	\$2.000.000.000,00
1999	\$17,90	-\$25.400.000.000,00	\$24.615.775.900,00	-\$3.228.022.816,40	\$21.115.000.000,00	-\$925.000.000,00
2000	\$28,66	-\$24.224.529.661,11	\$45.382.378.356,00	-\$4.601.248.652,11	\$20.518.382.000,00	-\$9.920.000.000,00
2001	\$24,46	-\$23.214.529.000,31	\$32.053.820.000,00	\$1.410.181.566,43	\$17.401.000.000,00	\$3.760.000.000,00
2002	\$24,99	-\$7.636.629.350,96	\$27.472.950.000,00	\$7.059.496.037,43	\$35.421.997.979,65	-\$626.000.000,00
2003	\$28,85	\$4.177.288.492,43	\$33.128.110.000,00	\$8.772.510.263,58	\$43.051.582.861,33	-\$7.554.000.000,00
2004	\$38,26	\$11.737.597.028,83	\$58.559.840.000,00	\$780.195.721,52	\$68.940.960.688,56	-\$14.198.000.000,00
2005	\$54,57	\$13.984.655.478,21	\$84.388.750.000,00	-\$10.283.543.307,98	\$132.378.493.766,40	-\$21.449.000.000,00
2006	\$65,16	\$13.621.476.249,87	\$92.315.570.000,00	-\$9.299.060.317,46	\$231.843.041.064,41	-\$31.837.000.000,00
2007	\$72,44	\$1.550.785.091,71	\$72.193.020.000,00	-\$8.075.694.483,59	\$353.182.677.237,32	-\$37.779.000.000,00
2008	\$96,94	-\$28.192.023.673,45	\$103.935.400.000,00	-\$30.971.987.180,93	\$420.568.516.143,55	-\$40.192.000.000,00
2009	\$61,74	-\$24.305.612.300,00	\$50.383.640.000,00	-\$26.186.435.956,91	\$243.256.567.919,62	-\$12.010.000.000,00
2010	\$79,61	-\$47.273.101.647,02	\$67.452.200.000,00	-\$54.515.877.624,37	\$237.810.389.607,96	-\$45.312.000.000,00
2011	\$111,26	-\$52.480.127.065,02	\$97.273.940.000,00	-\$62.517.637.221,52	\$136.096.761.577,55	-\$75.008.000.000,00
2012	\$111,63	-\$54.246.393.412,38	\$71.282.190.000,00	-\$91.471.245.845,72	\$215.391.747.469,44	-\$48.535.000.000,00
2013	\$108,56	-\$81.108.305.240,75	\$34.800.630.000,00	-\$49.225.968.929,05	\$148.203.949.879,88	-\$64.658.000.000,00
2014	\$53,98	-\$104.181.000.000,00	\$57.513.000.000,00		\$277.434.000.000,00	-\$43.552.000.000,00
2015	\$37,20	-\$58.882.000.000,00	\$69.000.000.000,00		\$330.602.000.000,00	-\$32.238.000.000,00

Kaynak: Worldbank, 2016

Tablo 1’ de gösterilen petrol fiyatı ile cari açık rakamları doğrultusunda uygulanan modeller şu şekilde sıralanmıştır: Birim Kök Analizi, Engle Granger Eş Bütünleşme Analizi, Etki Tepki Analizi, Granger Nedensellik Analizi, Johansen Eş Bütünleşme Analizi, VAR Modeli, Varyans Ayrıştırması Analizi ve VECM Modelidir.

3.Ampirik Bulgular

Veri setindeki tüm serilerin hem düzey hem de birinci farkları için ADF birim kök testleri ve Philips-Perron birim kök testleri uygulanmıştır. ADF Birim Kök testi Philips-Perron birim kök testi sonuçlarına göre tüm seriler, birinci mertebeden durağandır. Bunun anlamı da şudur; Tüm seriler birinci farkları alındıklarında durağanlaşmaktadır.

Petrol fiyatları ile BRIC ülkeleri ve Türkiye'nin cari dengesi arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığı Engel-Granger Eş Bütünleşme Analizi ile incelenmiştir. Granger'ın nedensellik tanımı şudur: "Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş verileri kullanıldığında, X'in geçmiş verileri kullanılmadığı duruma göre daha faydalı ise X, Y'nin Granger nedenselliğidir". Bu tanımlama doğrulandıktan sonra $X \rightarrow Y$ olarak biçimlenir (Granger, 1988). Bu doğrultuda; Brezilya, Rusya ve Hindistan'ın cari dengeleri ile petrol fiyatları arasında eş bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Bunun yanında, Çin'in cari dengesi ile petrol fiyatları arasında %10 anlamlılık seviyesinde ($0.10 > 0.09$) eş bütünleşme ilişkisi vardır. Türkiye'nin cari dengesi ile petrol fiyatları arasında ise %10 anlamlılık seviyesinde ($0.10 > 0.06$) eş bütünleşme ilişkisi vardır. İkinci eş bütünleşme denkleminde ait TAU istatistiği de %5 seviyesinde anlamlı olduğundan Türkiye'nin cari dengesinden petrol fiyatlarına ve petrol fiyatlarından cari dengesine doğru çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Uygulanan etki-tepki analizine göre petrol fiyatlarındaki 1 standart sapmalılık şokun; Brezilya, Rusya, Çin ve Hindistan'ın cari açığı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Türkiye'de ise cari açık ikinci döneme kadar artmış, ikinci dönemden sonra bu şokun etkisi kaybolmuştur. Cari açıktaki bir şoka karşılık ise; Brezilya, Çin ve Hindistan'ın petrol fiyatları ilk dönem küçük oranda artmış, sonra hemen şokun etkisi kaybolmuştur. Rusya'nın cari açığındaki bir şoka karşılık petrol fiyatları ikinci döneme kadar azalmış, sonrasında şokun etkisi kaybolmuştur. Türkiye'nin cari açığındaki bir şoka karşılık ise petrol fiyatları üçüncü döneme kadar artmış, sonrasında şokun etkisi kaybolmuştur.

3.1. Johansen Eş Bütünleşme Analizi

Petrol fiyatları ile BRIC ülkeleri ve Türkiye'nin verileri doğrultusunda ortaya çıkan bulgular Johansen Eş Bütünleşme Analizi ile şu şekilde ifade edilmiştir;

Tablo 2: Petrol fiyatları Brezilya verileri

Sample (adjusted): 1994 2013				
Included observations: 20 after adjustments				
Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted)				
Series: BRA OIL_PRICE				
Hypothesized		Trace	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0,706612	29,47897	25,87211	0,017
At most 1	0,219398	4,953795	12,51798	0,603
Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
Hypothesized		Max-Eigen	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0,706612	24,52517	19,38704	0,0082
At most 1	0,219398	4,953795	12,51798	0,603
Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
BRA	OIL_PRICE	@TREND(93)		
-1.10E-11	-0,098055	0,408647		
-2.71E-11	0,024048	-0,28989		
D(BRA)	7.15E+09	3.33E+09		
D(OIL_PRICE)	3,778885	-5,54612		
1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood 556,7195				
BRA	OIL_PRICE	@TREND(93)		
1	8.89E+09	-3.71E+10		
	(1.5E+09)	(7.4E+09)		
D(BRA)	-0,078808			
	(0,02337)			
D(OIL_PRICE)	-4.17E-11			
	(3.3E-11)			

Tablo 3: Petrol fiyatları – Rusya verileri

Date: 05/29/16 Time: 16:20				
Sample (adjusted): 1994 2013				
Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted)				
Series: RUS OIL_PRICE				
Lags interval (in first differences): 1 to 1				
Hypothesized		Trace	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,451723	17,14812	25,87211	0,404
At most 1	0,226192	5,128619	12,51798	0,578
Trace test indicates no cointegration at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
Hypothesized		Max-Eigen	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,451723	12,0195	19,38704	0,4134
At most 1	0,226192	5,128619	12,51798	0,578
Max-eigenvalue test indicates no cointegration at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
RUS	OIL_PRICE	@TREND(93)		
-3.00E-11	-0,072855	0,390607		
-1.09E-11	0,0301	-0,280555		

Tablo 2’de Johansen eş bütünleşme testlerinin none hipotezi sıfır hipotezi olup eş bütünleşme vektörünün olmadığını, bu hipotezin reddedilmesi ise bir tane eş bütünleşme vektörünün olduğunu; at most 1 hipotezi ise başka bir sıfır hipotezi olup 1 adet eş bütünleşme vektörünün olduğunu, bu hipotezin reddedilmesi de 2 adet eş bütünleşme vektörünün olduğunu göstermektedir. None hipotezi, Trace ve Max Eigen Value istatistiklerinin prob değerleri sırasıyla 0.0170 ve 0.0082, 0.05’ten küçük olduğu için reddedilir. Yani, petrol fiyatları ile Brezilya verileri arasında bir adet eş bütünleşme ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 3’te ise None hipotezi, Trace ve Max Eigen Value istatistiklerini prob değerleri, 0.05 ten büyük

olduğu için reddedilemez yani Rusya'da cari denge ile petrol fiyatları arasında eş bütünleşme ilişkisi yoktur.

Tablo 4: Petrol fiyatları – Hindistan verileri

Series: IND OIL_PRICE				
Hypothesized		Trace	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,34172	13,12495	25,87211	0,7284
At most 1	0,211894	4,762446	12,51798	0,6307
Hypothesized		Max-Eigen	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,34172	8,3625	19,38704	0,7879
At most 1	0,211894	4,762446	12,51798	0,6307
IND	OIL_PRICE	@TREND(93)		
-4.68E-11	-0,112706	0,449578		
-2.93E-11	-0,032295	-0,11452		
D(IND)	-2.28E+08	6.04E+09		
D(OIL_PRICE)	6,750588	-2,689852		
1 Cointegrating Equation(s):	Log likelihood	567,1489		
IND	OIL_PRICE	@TREND(93)		
1	2.41E+09 (6.6E+08)	-9.61E+09 (3.2E+09)		
D(IND)	0,010651 (0.15348)			
D(OIL_PRICE)	-3.16E-10 (1.3E-10)			

Tablo5: Petrol fiyatları-Çin verileri

Date: 05/29/16 Time: 16:21				
Sample (adjusted): 1994 2013				
Series: OIL_PRICE				
Hypothesized		Trace	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,34172	13,12495	25,87211	0,7284
At most 1	0,211894	4,762446	12,51798	0,6307
Hypothesized		Max-Eigen	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,34172	8,3625	19,38704	0,7879
At most 1	0,211894	4,762446	12,51798	0,6307
IND	OIL_PRICE	@TREND(93)		
-4.68E-11	-0,112706	0,449578		
-2.93E-11	-0,032295	-0,11452		
D(IND)	-2.28E+08	6.04E+09		
D(OIL_PRICE)	6,750588	-2,689852		
1 Cointegrating Equation(s):	Log likelihood	567,1489		
IND	OIL_PRICE	@TREND(93)		
1	2.41E+09 (6.6E+08)	-9.61E+09 (3.2E+09)		
D(IND)	0,010651 (0.15348)			
D(OIL_PRICE)	-3.16E-10 (1.3E-10)			

Tablo 4’te None hipotezi, Trace ve Max Eigen Value istatistiklerini prob değerleri, 0.05 ten büyük olduğu için reddedilemez yani Hindistan’da cari denge ile petrol fiyatları arasında eş bütünleşme ilişkisi yoktur. Tablo 5’te de aynı şekilde None hipotezi, Trace ve Max Eigen Value istatistiklerini prob değerleri, 0.05 ten büyük olduğu için reddedilemez yani Çin’de cari denge ile petrol fiyatları arasında eş bütünleşme ilişkisi yoktur.

Tablo 6: Petrol fiyatları – Türkiye verileri

Series: TUR OIL_PRICE				
Lags interval (in first differences): 1 to 1				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,551178	25,09305	25,87211	0,0623
At most 1	0,364614	9,070457	12,51798	0,1761
Trace test indicates no cointegration at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
Hypothesized		Max-Eigen	0,05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None	0,551178	16,02259	19,38704	0,1443
At most 1	0,364614	9,070457	12,51798	0,1761
Max-eigenvalue test indicates no cointegration at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
TUR	OIL_PRICE	@TREND(93)		
3.24E-10	0,251006	-0,350235		
-6.60E-11	-0,006867	-0,297372		
D(TUR)	2.80E+08	7.10E+09		
D(OIL_PRICE)	-4,800705	-4,938404		
1 Cointegrating Equation(s): Log likelihood -549,0138				
TUR	OIL_PRICE	@TREND(93)		
1	7.75E+08	-1.08E+09		
	(6.2E+07)	(3.1E+08)		
D(TUR)	0,090649			
	(0,95203)			
D(OIL_PRICE)	-1.55E-09			
	(7.5E-10)			

Tablo 6’da None hipotezi, Trace ve Max Eigen Value istatistiklerini prob değerleri, 0.0623, 0.10 dan küçük olduğu için reddedilir yani Türkiye’de cari denge ile petrol fiyatları arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu söylenebilir.

3.2. VAR Modeli

VAR Modelini oluşturmadan önce serileri durağanlaştırmak ve durağan halleri ile VAR modeline dâhil etmek gerekmektedir. Bu nedenle serilerin birinci farkları (D(.)) ile VAR modelleri oluşturulmuştur. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Türkiye için oluşturulan VAR modellerinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca VAR modellerinde değişen varyans probleminin olmadığı görülmüştür.

3.3. VECM Modeli

VECM modelleri sadece eş bütünleşme ilişkisi bulunan değişkenler için oluşturulmuştur.

Tablo 7: Petrol fiyatları ile Brezilya verileri arasında VECM Modeli (1995-2003)

Cointegrating Eq:	CointEq1	
BRA(-1)	1	
OIL_PRICE(-1)	1.58E+09	
	(5.4E+08)	
	[2.91362]	
C	-5.68E+10	
CointEq1	0	2.11E-10
	(0.07371)	(7.8E-11)
	[-2.05224]	[2.71161]
D(BRA(-1))	0	4.76E-10
	(0.28230)	(3.0E-10)
	[1.02928]	[1.59934]
D(BRA(-2))	0	9.65E-11
	(0.27338)	(2.9E-10)
	[0.23408]	[0.33495]
D(OIL_PRICE(-1))	5.17E+08	-1
	(2.5E+08)	(0.26020)
	[2.09360]	[-2.35141]
D(OIL_PRICE(-2))	-40.198.392	-1
	(2.6E+08)	(0.27444)
	[-0.15444]	[-2.98129]
C	-5.56E+09	14
	(3.3E+09)	-347.807
	[-1.68535]	[3.89361]
R-squared	0	1
Sum sq. resids	1.49E+21	1.652
S.E. equation	1.07E+10	11
F-statistic	2	3
Log likelihood	-462	-69
Akaike AIC	49	8
Schwarz SC	50	8
Mean dependent	-4.21E+09	5
S.D. dependent	1.27E+10	14
Determinant resid covariance (dof adj.)		1.15E+22
Determinant resid covariance		5.39E+21
Log likelihood		-529
Akaike information criterion		57
Schwarz criterion		58

Tablo 7’de CointEq1 hata düzeltme terimidir ve katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dengeleyici hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu şartlar altında; değişkenler arasında kısa dönemli bir dengesizlik olduğunda, bir başka ifadeyle değişkenler arasındaki kısa dönemli şok olduğunda, bu şokun uzun dönemde normalleşeceğini ifade etmek mümkündür. Bu şok neticesinde kısa ve uzun dönem denge değeri arasında oluşan farkın, her dönem %15’inin ortadan kalkacağını ifade etmek mümkündür.

Tablo 8: Petrol fiyatları ile Türkiye verileri arasında VECM Modeli (1995-2003)

Cointegrating Eq:	CointEq1	
TUR(-1)	1,00	
OIL_PRICE(-1)	6.47E+08	
Error Correction:	D(TUR)	D(OIL_PRICE)
CointEq1	-1,80	4.84E-10
	-106.192,00	(1.1E-09)
	[-1.69908]	[0.45684]
D(TUR(-1))	2,25	-2.25E-09
	(0.86048)	(8.6E-10)
	[2.61871]	[-2.62214]
D(TUR(-2))	1,75	-1.64E-09
	(0.75445)	(7.5E-10)
	[2.31634]	[-2.17567]
D(TUR(-3))	1,05	-6.63E-10
	(0.59518)	(5.9E-10)
	[1.76726]	[-1.11505]
D(OIL_PRICE(-1))	2.36E+09	-2,23
	(6.5E+08)	(0.65318)
	[3.60182]	[-3.41667]
D(OIL_PRICE(-2))	1.30E+09	-0,91
	(6.6E+08)	(0.66077)
	[1.96260]	[-1.37293]
D(OIL_PRICE(-3))	4.035.681,00	0,31
R-squared	0,78	0,74
Adj. R-squared	0,62	0,55
Sum sq. resids	9.16E+20	913,89
S.E. equation	9.57E+09	9,56
F-statistic	5,03	3,97
Log likelihood	-433,93	-60,89
Akaike AIC	49,10	7,65
Schwarz SC	49,50	8,05
Mean dependent	-3.46E+09	5,09
S.D. dependent	1.56E+10	14,26
Determinant resid covariance (dof adj.)		3.29E+21
Determinant resid covariance		1.01E+21
Log likelihood		-486,40
Akaike information criterion		56,04
Schwarz criterion		56,93

Tablo 8’de CointEq1 hata düzeltme terimidir ve katsayısı negatif ve %10 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani dengeleyici hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu şartlar altında; değişkenler arasında kısa dönemli bir dengesizlik olduğunda, bir başka ifadeyle değişkenler arasındaki kısa dönemli şok oluştuğunda, bu şokun uzun dönemde normalleşeceğini ifade

etmek mümkündür. Bu Şok neticesinde kısa ve uzun dönem denge değeri arasında oluşan farkın, her dönem 1.80'inin düzeltileceğini ifade etmek mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmada birbirleriyle hiçbir yönden bağı olmayan beş farklı ölke; petrol fiyatlarının cari dengelerine etkisi bakımından analiz edilmiştir. Baz alınan yıllar 1992-2015 arasındır. AraŐtırmanın hipotezi, bağımsız değişken petrol fiyatları, bağımlı değişken cari denge Şeklinde kurulmuştur. Petrol fiyatlarının ölke ekonomilerinin cari dengelerine etkisini sınamak amacıyla, baz alınan yılların verileri toplandıktan sonra çalışma için bazı analiz yöntemleri uygulanmıştır. Bu yöntemler; ADF Birim Kök Testi, Philip-Perron Birim Kök Testi, Engle Granger EŞ Bütünleşme Testi, Etki Tepki Analizi ve Johansen EŞ Bütünleşme Analizi'dir.

Literatürde yurtiçinde ve yurtdıŐında benzer çalışmalar yapılmıştır. Yurtiçinde petrol fiyatları ile cari denge arasında bir ilişkiye rastlanmıştır ancak yine de her iki sonuç içinde farklı yorumlar yapılmıştır. ADF birim kök ve Philip-Perron birim kök testi sonuçlarına göre veriler için; tüm seriler birinci dereceden durağandır yani verilerin birinci farkları alındığında durağanlaşmaktadır yorumu yapılabilmektedir. Engle Granger eş bütünleşme analizine göre, petrol fiyatları ile cari denge ilişkisi için; Brezilya, Rusya, Hindistan'da herhangi bir ilişkiye rastlanamamıŐtır. Çin ($0.10 > 0.09$) ve Türkiye ($0.10 > 0.06$) için ise yüzde 10 anlamlılık seviyesinde eş bütünleşme ilişkisi vardır yorumu yapılmıştır. Türkiye için petrol fiyatlarından cari dengeye doğru çift yönlü nedensellik ilişkisine de rastlanmıştır. Etki tepki analizi için; petrol fiyatlarındaki Şokların etkisinin ölkelerin cari dengeleri için önemli bir etkiye sahip olmadıkları gözlemlenmiŐtir. Ölkelerde etki tepki analizi için petrol fiyatlarındaki Şokların cari denge üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıŐtır. Johansen eş bütünleşme analizine göre ise Brezilya ve Türkiye verileri için eş bütünleşme ilişkisi vardır. Fakat Rusya, Hindistan ve Çin için herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

Akdiş, Muhammed (2000) Para Teorisi ve Politikası. 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi ISBN: 979-9756-0094-29.

Bayat, Tayfur, Şahmaz Ahmet ve Akçacı, Taner (2012) Petrol Fiyatlarının Dış Ticaret Açığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, s.42.

Bitzis, Grigorios, Paleologos John M. Ve Papazoglou Christos (2008) The Determinants of the Greek Current Account Deficit: The EMU Experience, Journal of International and Global Economic Studies, 1(1), s. 205.

Dünya Bankası, 2016, BRIC Ülkeleri Bazı Ekonomik Göstergeler Tablosu, <http://data.worldbank.org/indicator> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 3 Mart 2017).

Göçer, İsmet (2013) Türkiye’de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Bir Analiz, Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, s.8

Gün, Ece (2011) Petrol Fiyatının Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması, Trakya Üniversitesi, s. 87.

Granger C.W.J. (1988); Causality, Cointegration and Control, Journal of Economic Dynamics and Control.

Kocaoğlu, Mehmet A. (1996). Petro-strateji. Ankara: Türkeli Yayıncılık, ISBN: 975-8197-01-0, s.65.

Korhonen, Iikka, Svetlana Ledyaeva (2010). Trade Linkages and Macroeconomic Effects of the Price of Oil, Energy Economics, Vol:32, s.848-856.

Obstfeld, Rogoff M. (1994) K. , The Intertemporal Approach To The Current Account. Massachusetts: NBER working paper series, National Bureau of Economic Research, ASIN: B0006PBWNI.

O’neill, Jim (2001) Building Better Global Economic BRIC’s, Goldman Sachs&Co, Global Economics, Paper No: 66, p:1-13.

Raysche, Robert H. ve Tatom, John A. (1977) Energy Resources and Potential GNP, Federal Reserve Bank of St. Louis Review.

Williams, J. L. (2011). World in motion-importance of oil. Erişim Tarihi: 15.04.2017, <http://scotterb.wordpress.com/2011>.

Yücel Fatih ve Yanar Rüstem (2005). Türkiye’de Cari İşlem Açıkları Sürdürülebilir mi? Zaman Serileri Perspektifinden Bir Bakış, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14,

Sayı 2, s.483.

Yamakawa Tetsufumi, Ahmed Swarnali ve Kelston Alex (2009). The BRIC's as Drivers of Global Consumption, Goldman Sachs Global Economics, Commodities and Strategy Research 2009.

Zhang, Yue Chun ve Wei, Yi-Ming (2010). The Crude Oil Market and The Gold Market: Evidence for Cointegration, Causality and Price Discovery, Resources Policy 35, s. 168-177.

ŞEHİRİN BİR PARÇASI OLARAK MEZARLIKLARIN DEĞİŞİMİ (Sayfa 14-23)

Doç.Dr.Azize Tuncer

Ahi Evran Üniversitesi

İİBF Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD Başkanı

Öz

Değişen sosyal ve siyasal şartlar, buna bağlı olarak insan zihniyetinde de bazı değişmelerin yaşanmasını zaruri kılmaktadır. Şehirler gibi mezarlıklar da kültürel olgu ve kimlik anlamında tarihin değişik dönemlerine ve geçmiş zamana tanıklık etme konusunda önemli göstergelerdir. Modernizmi izleyen yıllarda kentlerin merkez ve kenar semtlerinde, eskisinden çok farklı yeni bir kent hayatı başlamıştır. Bu süreçte yaşanan değişim günlük hayata da yansımış, sokaklar birçok yeni tarz binalarla dolarken, mezarlıklar kentin merkezinden uzağında inşa edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada yaşam ve ölüm bağlamında, şehir içindeki mezarlık alanlarının ve modernleşme sürecinde ölüme dair ritüellerdeki değişimin önemi söz konusu edilmekte; buradaki tarihsel, ideolojik ve toplumsal özelliklerdeki değişime dikkat çekilmektedir. Zira mekanların taşıdıkları sembolik değerler de birbirinden ayrıdır.

Anahtar Kelimeler: Kent, mezarlık, değişim, modernizm, ölüm.

Abstract

Changing social and political conditions entail further changes to human mentality. As the cities, cemeteries are the significant representatives of cultural phenomena and identities due to being the only witnesses of different periods of time and mostly, the past too. In the centers and peripheries of the cities, there started a new bright and different urban life in the years following modernization. While the changes during that process reflected into the daily life, and the streets were filled with different kinds of new forms buildings, cemeteries started built far from centers. The subject matter of this study is, in the context of life and death, changing to importance of cemetery areas in the city and rituals of death in modernization process. It is aimed in the study to point out how changes, historical and ideological perspectives and societal features in there. Accordingly, symbolic values of these particular locations are different too.

Key Words: City, cemetery, changing, modernism, death.

GİRİŞ

Yaşama ölüm arasında, çeşitli konularda yineleyip durduğumuz tüm seçimlerimiz gibi kentlerimizdeki yaşam ve ölüm mekanlarının düzenlenmesindeki tercih ve önceliklerimiz de salınır durur. Genel kabul, ölümlerin mekanlarını kentin canlılığından uzak tutmak ve böylece kent merkezini canlı yaşama, dış çeperi ise cansızlara tahsis etmektir. Öte yandan “ölüm”ü bir son kabul etmemek ve “yaşam”la bağını korumaya kalkışmak güdüsü sadece dini öğretilere bağlı toplumlarda değil, tarihin hemen her döneminde var olmuştur. Bu ikilemin yarattığı çatışmalı halin yansıdığı alanların çeşitliliği, çoğu kez dikkatimizden kaçarlar.

1. Mezarlık Yapımı

Mezarlık yapım tercihlerimiz değişimleri en kolay izleyebileceğimiz bir alandır. Örneğin “mezar yapısı İslam sünnetine aykırı olmasına ve 10. yüzyıla gelene kadar İslam mimari tarihinde mezar yapısının ender görülmesi”ne⁵ (Kuban, 2017: 169) karşın; daha sonra “mezarlık” ritüellerinin İslamın en önemli görev alanlarından birini oluşturmasını başka nasıl değerlendirebiliriz?

Peki ya “mezar taşı” olarak başka toplumlardan kalan “taşların kullanılması” iddiasına ne demeli? Osmanlı döneminde İstanbul ve Anadolu gezginlerinden biri olan Dernschwam’a göre, “Türkler, genel olarak mezar ve türbeleri tahrip etmiyorlar; mezarlıklara kimse dokunmuyor; mezar taşları alınıp başka mezarlara konmuyor.” Ama yazar bu olumlu yargılarına hemen, “her mezarın ayak ve başucuna birer taş dikiliyor... bunların çoğu eski tarihi yapılardan alınıyor; böyle yapıldığı için memleketin her tarafında çok güzel, fakat kırılmış sütun ve mermerlere rastlanmakta. Hele bu sütunlarda büst veya resim varsa o kısımlar, kırılıp tahrip ediliyor” (1992: 272) sözlerini eklemekte.⁶

Özetle kendi mezarlıklarına gösterdiği saygıyı, tarihteki eski toplumların eserlerine göstermeyen; dahası “kendi mezarlıklarını süslemek için” o eserleri yıpratılan bir toplumdan söz edildiğinde; bir kez daha “yaşayan” topluma ait değerlerle, “ölmüş” bir uygarlığın toplumunun değerleri arasında yapılan eşitsiz seçimi gözlemliyoruz.

Kuşkusuz bugün için böyle bir alışkanlık söz konusu değildir. Bunda tahrip edilecek başıboşlukta fazla tarihi eserimiz kalmamış olması yanında, mezar yapım işlerinin belli standartlara oturmuş olması da vardır. Bazen belli mezar modeli “moda”larından dahi söz etmek mümkündür. Her mezar yapım firması kendi iletişim bilgilerini içeren bir metal paneli, yapımını üstlendiği mezara monte etmekte; hatta metropol kent mezarlıklarında henüz yakınına kaybetmişlere, firmalarının tanıtım kartlarını vermekle görevlendirilmiş elemanlara rastlanmaktadır.

Tarihsel dönemselleştirmelere döndüğümüzde ise yaşayan ve ölmüş uygarlıklar arasındaki tercihlerimizde, elbette bazı ayrıksı durumlarda tersi de yaşanabilir; bugün Osmanlıcılığı bir ideolojik nokta olarak alıp, Osmanlı mezarlarına öykünme de görülebilmektedir. Son bir bakış açısı ise biri lehine diğerini bozmak yerine, tarihsel katmanlaşmanın ve bunun kültürel bir zenginlik olarak görülmesinin kabulünün mümkün olmasıdır ve aslında olması gereken de budur. Türkiye gibi tarih

⁵ Kuban’a göre: “Peygamber’in ve onu izleyenlerin davranışlarına bakılırsa, mezar yapısının ve gömü yerine bağlı aziz/ermiş kültürünün İslam’da gelişmemesi gerekirdi. Peygamber, Ebubekir ve Ömer, Peygamberin karısı Ayşe’nin odasına gömülmüşlerdir. Gerçekten de 9. Yüzyıla gelene kadar İslam ülkelerinde mezar yapısı gelişmemiştir. Peygamber’in Miraç’a çıktığı Kudüs’teki Sahra denilen kayanın üzerine yapılan Kubbetü’s-Sahra tek önemli anıtsal yapıdır” (2017: 169).

⁶ Aynı yazar şöyle devam ediyor: “Karşı tarafta bir Türk mezarlığı görünüyor. Burada su mermerinden bir mezar taşı bulduk. Taşın üzerinde Yunanca bir yazı var. Harfler okunabiliyor... Yine aynı mezarlıkta başka bir mermer mezar taşı gördük... Herhalde bir yerden alınıp getirilmiş. Zira Türkler bütün antik yerlerdeki en iyi taşları ve sütunları alıp mezarlıklarına götürüyorlar” (1992: 227).

boyunca pek çok ayrı uygarlığın iskan edildiği bir ülkede, kimi zaman peşpeşe kimi zaman da aynı takvim diliminde beraberce varolmuş tüm uygarlıkların birliği sözkonusudur ve bu çeşitlilik mezarlıklara da yansır.

Tanpınar'ın deyimiyle, “Türk kültürünün kendinden evvel gelmiş medeniyetlerden kalan şeylerle canlı surette rastgele karıştığı, haşır neşir olduğu yerlerden biri de mezarlıklardır... Ankara'da kalede ve onun eteğine serpilmiş mahallelerde, Türk velileri Roma ve Bizans taşlarıyla sarmaş dolaş yatarlar... Dedelerimizin mezarlarından çıkan yeşillikler, hangi itikatların etrafında yontuldukları belli olmayan çok eski taşları kendi rahmaniyetleri ile yumuşatırlar; burada kerpiç bir duvardan İyonya tarzında bir sütun başlığı veya arkitrav fırlar, ötede bir türbe merdiveninin basamağında bir Roma konsülünün şehre gelişini kutlayan kadim bir taş görünür, daha ötede bir çeşme yalağında eski bir lahdin bakantaları gülümser. Ahi Şerafeddin'in türbesini asırlarca Greko-Romen arslanlar bir nöbetçi sadakatiyle beklerler ve bu yüzden Arslanhane adını alan camii'nin yanı sıra daha pek çok benzer örnek verilebilir... Bu terkiplerin en manalı İmparator Augustus'un şerefine toprağa dikilmiş mermer bir kaside olan Roma mabedinin kalıntılarıyla yanı başındaki Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin beraberce teşkil ettiği zıtlar mecmuasıdır” (2011: 16-17)

Hemen buradan, kentlerle mezarların kaderlerinin de bir olduğu yargısına varılabilir. “Kentler, eski kentlerin yıkıntısına, ölümler eski ölümlerin toprağına yerleşir” (Sönmez, 2015: 32). Bu katmanlı derinlik, uygarlığın en görünür eserlerini oluşturur.

2. Cenaze Töreni

Hayat-ölüm gerçekliğini sürekli gündemimizde tutan bir diğer ritüel ise cenaze törenleridir. Hatta son derece dünyevi bir alan olan “protokol”ün en görünürleştiği alan bu törenlerdir. Bugün birçoğumuzun, yapılacak bir sürü işi arasında bir an evvel uğurlama telaşı içinde yerine getirdiğimiz cenaze merasimlerinde gösteremediğimiz vakur tavrın, aslında toplumun uygarlık düzeyini göstermede önemli bir ögesi olduğunu belirten Ortaylı, görüşünü şöyle açıklıyor: “devlet bir tiyatrodur... bir toplumun uygarlık düzeyi, iki zıt olayla, devletin kendini gösterme sanatı ve ölümlerin gömülmesi ve mezarlık gibi (aklı ermez çok kişinin boş şey olarak gördüğü) iki önemli göstergeyle anlaşılır. Protokolün, eski ve köklü olduğu ölçüde, muhteşem bir işlevi vardır” (2006: 105-106).

Bu nedenledir ki, mezarlık dışında “hızlı” akan hayatın, mezarlıkta daha “yavaş ve vakur” bir hal alması beklenir. Günümüzde ülkemiz büyük kentlerinde, günlük 40-50 defin işlemine ulaşan sayılarla başa çıkmaya çalışan imam ve mezar kazıcılarının “hızlandırılmış dualı” ritüelleri, bu beklentinin karşılanamayacağı açık göstergeleridir. Ancak sonuç olarak dış dünyanın artan hızına kısmen de olsa direnebilen bu mekanların, canlı dünyaya verdikleri, “herkesin er geç buraya geleceği” mesajları her daim canlı bir mesaj olarak kalacaktır⁷. Dahası Marquez'in ironik aktarımıyla, üstü açık arabaların kent sokaklarında görülmeye başlamasıyla, çılgın bir hızla gidip sonunda yeni taş döşenen yollarda hurdaya dönmelerinin aynı zamanlara denk geldiği ve cenaze levazımatçısının, ölümün mizahından esinlenerek kent çıkışına koskocaman bir tabela asarak: “aceleye gerek yok, sizi bekliyoruz” yazması örneği, tüm toplumlar için geçerliliğini korumaktadır (2014: 170).

⁷ Her canlının er geç mezarlığa gideceği gerçeğini, bir başka edebiyatçı da Hristiyanlığa atıfla vurgular ve şöyle der: “ ‘Dört şey doymak bilmez’ der kutsal kitap, ‘birincisi mezar, ikincisi kısır kadın, üçüncüsü suya doymayan toprak, dördüncüsü de hep yakacak bir şeyler arayan ateştir. Bunları Süleyman Peygamber söylemiş. Buna bir beşincisi de eklenebilir: ‘Oylarınızı bana verin, diyen politikacı’ diye ekler (Warren, 1972: 25).

Ortaylı'nın değindiği protokol sembolizmine dönmek gerekirse, bunun iyi örneklerinden biri 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümü sonrasında dünya ülkelerinin tüm diplomatik katılımlarında gözlenir. Savaş'ın bildirdiğine göre, "Afganistan'dan Finlandiya'ya, Japonya'dan Letonya'ya kadar bütün ülkeler cenazeye en büyük seviyede heyetlerle katılacaklarını bildirmişler; Atatürk'ün en çok savaştığı ülke İngiltere, özel bir 'zırhlı' ile gönderilen ve başında, onun Anafartalar'da denize döktüğü kıtaların komutanı Mareşal Lord Birdwood ve İngiltere'nin Akdeniz Filosu Başkomutanı Oramiral Dudley Pound olmak üzere, kalabalık bir heyet ve 12 subay ve 160 erlik bir tören kıtası ve 56 mevcutlu bir bando ile katılırken; çünkü 'düşman' Yunanistan, başında Başbakan Metaxas olmak üzere, 12 kişilik yüksek bir heyetle cenaze töreninde bulunacağını açıklamalarına karşın, ABD'den uzun süre cevap gelmez. Sonunda, Amerikan Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi, 18 Kasım 1938'de, Ankara'daki Büyükelçiliğine gönderdiği yazıda, törende ABD'yi sadece büyükelçinin temsil edeceğini bildirir. Yazıda asıl enteresan (!) olan ifade şöyledir: 'ABD Büyükelçiliği'nden alınan bir telgrafa Amerikan hükümeti adına cenaze töreninde kullanılmak üzere, 300 dolarlık bir çelenk yaptırılması için büyükelçiliğe yetki verilmesi önerilmiş; ancak ABD Dışişleri Bakanlığı bu bedeli yüksek bulduğundan, büyükelçiliğe 200 dolar harcama yetkisi verilmiştir (yazının orijinalinin fotoğrafı, Yankı dergisinde yayımlanmıştır)' (2007: 127-128).

Öte yandan sadece diplomatik ve kurumsal olarak değil, bireysel düzeyde de bu ritüelin önemini gözlemleyerek, bu tür törenleri gösteriye çevirenlerden oluşan büyük bir kitle olduğu da doğrudur. Arzık, oldukça sert bir şekilde Aşık İhsani'yi örnek olarak gösterir ve ozanın, fakirlikten zenginliğe ve tanınmışlığa yükselirken "yaşamak için hokkobazlığa zorlandığı"nı belirterek; "az gören gözünün çok görmesini istedi, bir ölüden göz aldılar ve İhsani ameliyat oldu; ölü, sakallı bıyıklı, orta yaşlı bir vatandaştı; İhsani, vakayla ilgisiz onyediyedi yaşında bir kızın mezarının başında, minnet ve şükran sazları çaldı, ağıtlar yaktı; gazeteler bu acıklı hikayeyi duygulanarak bastılar" (1969: 45) der.

Kuşkusuz mezarlık başında her yıl toplanma ritüelinin, bir insanla birlikte bir fikriyatı öldürmek ya da yandaşlarına korku saçmak amacıyla hareket edenler tarafından katledilmiş kişilerin mezarları başında gösteriselleşmesi ve doğal bir siyasal ve toplumsal tepki örneği şeklinde açığa çıkması da olanaklıdır.

3. Defin İşlemleri

Cenaze ritüelinin, protokol üyelerinin ilgi alanının önemli ölçüde dışında kalan bir diğer boyutu ise defin işlemleridir. Bu noktada kent yönetimi, "yerel halkın mahalli, müşterek gereksinimlerinden" biri olan "mezarlık yeri tahsisi" rolüyle hemen sürece dahil olur. Tahsis edilen yerin bedelinin ödenmesinde (ya da ödenmemesinde) eşitlik mevcut iken, kimi kişiler için "ayrıcılık" yer seçim işlemi yapılması vaka-yı adiyedir.

Eşitsizlik kimi kez statüden, kimi kez de cinsiyetten kaynaklanıyor olabilir. Mezar kazma işinin bir devlet hizmeti olarak görülmediği dönemlerde, Anadolu Ahi'lerinin hizmet karşılığı ücret sınırlarının belirlenmesinde, "erkek mezarlarını göğüs hizasına kadar, kadın mezarlarını omuz hizasına kadar sekiz akçaya kazıldığı ve yer ücretinin, hali vakti yerinde olanlara on beş, fukaraya on ve sekiz akça olup, bundan fazla alınamayacağı"nın karara bağlandığı belirtilmektedir (Şimşek, 2002: 44).

Ülkemizde 1930'da çıkan Belediye Kanununun 59 ve 160 ncı maddelerindeki hükümlerle, "belediye sınırı içinde sahipsiz arazi mahiyetinde seyrangah harmanyeri, çayır, mer'a, koruluk" gibi birçok yere ek olarak "metruk ve kimsesiz mezarlıklarla vakfa ait olan umumi mezarlıkların" da belediyelere devri sağlanmıştır (Yavuz-Keleş, 1983:126-127). Bu dönemden sonra önemli bir "beledi" hizmet haline gelen mezarlık yapım işlemleri, belediyelere çeşitli görevler yüklemiştir.

Latin Amerikalı ünlü yazar Marquez, yerel seçim süreçlerinde yaşananları anlatırken, sık sık bizim de aşına olduğumuz komik demokrasi dışı uygulamalara atıf yapar ve birinde, belediye başkanının,

köylülere arazi parası vermesinler diye “evlerinizi ve eşyalarınızı mezarlığın arkasındaki boş arsaya taşıyın” demesini ve “20 saatte mezarlığın duvarına kadar gelen, geniş ve ağaçsız, kocaman bir sokak kuruluvermesinin” öyküsünü anlatır. Bu örneğin de gösterdiği üzere, “kent dışına itilmişliğin sınırı” olarak mezarlıklar, işlevlerini kent arazi rantı üzerinden de korumaktadırlar (2009: 52, 69).

Diğer yandan defin sürecine dair tarihte değişik toplumların çok ilginç adetleri bulunmaktadır. Kuşkusuz bu geleneğin ölünün yanına yiyecek ve içecek vermek kadar ölüm törenine katılanlara sunulması adeti de vardır. Büyük Kırgız yazar Aytmatov, romanlarında bu adetleri detaylı anlatır. Buna göre, Kırgız boyu, ta Sibirya’ya kadar akan Esenay ırmağının kıyısında yaşar ve “geleneğe göre ölenin ruhunu ana ırmak Esenay yüksek tutsun, kutsasın diye, onun kıyısındaki uçurumlardan, yalçın kayalardan geçirip son yolculuğuna götürmek gerekir; çünkü “Ene” anne demektir, “Say” da ırmak... Ormanın yanında ise şölen için kurban edilecek dokuz kısrağ, dokuz öküz ve dokuz kere dokuz dişli koyun bağlı durur” (1970: 58, 59).

Bu ritüelin en ileri aşaması ise “o çağda Çinlilerin de Türkler gibi, dünyadaki malların ve hizmetçilerin öteki dünyada aynı işlevi yapacağına inanmaları nedeniyle, ölenle birlikte öldürülen insan kurbanların varlığıdır. Bilindiği gibi bu adet, bozkır göçerlerinde de vardır⁸... sonra bütün atları kurban edilir ve mezarın etrafına gömülür; etleri yenen atların başları, kuyrukları ve derileri direklere asılır” (Kuban, 2014: 78, 120). Aytmatov, anılan ritüeli “şölen” olarak adlandırırken, bu yeme içmenin yanı sıra “türkücülerin de , ...samur kalpaklar ve ipek kaftanlarla, yeni armağan edilen atların üstünde öleni ve kalanları öven türküler söylediklerini” aktarır (1970: 70).

Mezarlığa dahil edilenler sadece yakınlar ve hizmetçiler değildir, ölen kişinin düşmanlardan öldürdüğü insanların sayısı kadar heykelcikler (balbal) de mezar üzerine konur; ‘bunlar sana öteki dünyada hizmet edecek’ denir (Kuban, 2014: 120). Bu durum, tüm Japon tapınaklarında bulunan heykelcikleri de açıklar.

4. Mezarlık Ziyaretleri

Yine daha önce değinildiği üzere, definle başlayan hayat-ölüm birlikteliği, mezarlık ziyaretleri süreçlerinde de elele gider. Bir başka İstanbul ve Anadolu gezgini olan Amicis’e göre ise Osmanlı dönemi mezarlıkları, “şekerleme yapılan”, “yemek yenilen” ve hatta “eğlenilen” bir yerdir (1981: 60, 63, 76). Bu görüşlere katılan bir diğer gezgin ise Nerval’dır ve halkın bu geleneğinin kökeninde “dini inançların kuvveti” bulunduğunu belirten yazar, bu görüşünü şöyle açıklar: “Bu ülkede dini inançlar o kadar kuvvetlidir ki, yakınlarının öldüğü gün dökülen gözyaşlarından sonra, artık kimse, ölüsünün Hazreti Muhammet’in bulunduğu cennette erişeceği mutluluktan başka şeyi düşünmez. Aileler, yemeklerini sık sık bu mezarların başında yerler. Bu sırada çocukların bağırış ve çağırışları ortalığı kaplar. Kendileri yemeğe başlamadan önce, ölünün payı, mezarlığın önüne bu maksatla yapılmış yere itina ile konulur” (2002: 242-243). Özetle, “halk mezarlıklarda eğlenir; hayat, ölüm, zevk ve safa birbirine sarılır, birbirine karışır” (Amicis, 1981: 63)

Canlılara özgü bir gereksinime yanıt olan “yemek yeme” hakkının ölümlere de tanınması; farklı geleneklerde, “ölenin kız kardeşinin, kara giysiler içinde, kardeşinin mezarına serpeceği şarapla dolu testi taşınması”yla da çeşitlenir (Messadie, 2001: 63).

Tabii içecek gereksiniminin defin sırasında dikkate alınması uygulaması da vardır. “İbn Fadlan’ın İS 920-21 tarihinde Bulgar kentine giderken rastladığı bir ölü gömme merasiminde, ölünün oturmuş ve

⁸ John Berger, göçerlerin dünyayla kurdukları ilişkiyi, “evlerini nereye kurarlarsa yeryüzünün merkezini orası kabul ettikleri”; bu noktanın “bir dikey ile bir yatay çizgi kesişmesi nedeniyle; dikey olanı yukarılara, göğe tırmanırken; aşağıda, yeraltına indiği; ...böylece insanın evindeyken gökteki Tanrılara ve yeraltındaki ölümlere en yakın konumda oldukları“ ve “göçebe insanların ...her gittikleri yere bu dikey çizgiyi bir çadır direği gibi taşıdıkları“ şeklinde yorumlamaktadır (Aktaran, Oktay, 2004: 131).

giyinik olarak büyük bir çukura konduğu ve eline kırmızı dolu bir çanak verildiği; ayakucuna da bütün eşyaları ve yine kırmızı dolu başka bir çanak konduğu” aktarılır (Kuban, 2017: 120).

Bugün mezarlıklarda yemek yeme adeti bulunmadığı söylenebilir. Ancak kapitalizmin ulaştığı tüketim çağı gerekleri ve metropol sınırların giderek büyümesi nedeniyle uzun yol mesafeleri, büyük mezarlıklar içerisinde bu “hizmet”in verilmesinin de yolunun açılacağını göstermektedir.

5. Mezarlığın Yapısı

Ancak yazarların anlattığı bu mezarlıkların konumları ve dizaynları açısından farklarına dikkat çekmek de önemlidir. Eski açık hava mezarların sessizliği, huzur ve sükun telkin eden ortamına karşın, şehrin ve duvarlar içine alınmış şehir mezarlıklarının kuru, yeşilsiz kalabalığı da o denli huzur kaçıracıdır.

Bu farkı en iyi Amicis vurgular ve “nasıl ki, gölge mezarlıklarda geze geze ve aklımı mezarlara vere vere, ölümü yeni bir şekilde aşağı yukarı huzurlu telakki etmeye; hayatı daha sakin ve daha endişesiz hissetmeye; kendimi, zamanı sakin sakin hayal kurarak geçirmenin ve ne yazılmışsa o olur fikrine bırakmanın en iyi şey gibi görüldüğü, bilmem hangi tembel felsefeye, düşüncenin hudutsuz bir başıboşluğuna, yeni bir ruh haline terk etmeye başlıyorsam; bu huzurlu ve sakin hülyaların içinde, telaşlı şehirlerimizin, karanlık kiliselerimizin, duvarlar içine alınmış mezarlıklarımızın hayali gözümün önüne gelince, bir nefret ve sıkıntı hissi duyuyorum” diye de ekler. (1981: 459).

5.1. Yeşillik-Huzur Veren ya da Kuru-Huzursuz Eden

Peki nasıl olup da mezarlıkların konum ve dizaynları böylesine farklılaşmıştır? Elbette ilk önce moderniteyle gelen nizam, intizam ve fonksiyonellik olgularına atıf yapmak mümkün olacaktır. Bu ayrışmayı daha keskin bir açıklamayla dile getiren Pamuk, yeni mezarlıkların asıl farkını şöyle açıklar: “bu yerlerde, eski mahallelerdeki gibi çeşit çeşit başlıklı, sarıklı, tuhaf görünüşlü, esrarlı yıkıntı mezar taşlarıyla dolu mezarlıklar yoktu. Tıpkı büyük fabrikalar, askeri kışlalar, hastaneler gibi yüksek beton duvarlarla çevrili, servisiz, ağaçsız yeni ve modern mezarlıklar bütün bu mahallelerin dışındaydı” (2014: 366-367).

İkinci ve daha önemli faktör ise sanayileşmeyle paralel bugünkü işlevlerinin temelini üstlenen kentin, kapitalist sistemdeki rolüne bağlı olarak şekillenmesi gerçeğidir. Büyüyen kentlerde mezarlıklar zamanla kent merkezinde kalmakta ve toprak rantı olgusuna bağlı şekilde kentin çeperine doğru sık sık “taşınabilmekte”dir. “Kendi içine kapalı, ‘Doğulu’, esrarlı, dindar, pitoresk, mistik bir hayal olarak” tarif ettiği Eyüp’ün “mükemmelliği”ni; “şehir surlarının dışında” olmasına ve bu nedenle taşıdığı “Bizans etkisine” mi yoksa “güzel mezarlıklarının, ağaçlarının, evlerinin içice geçmesine mi” bağlayacağını bilemeyen Pamuk, merkezin Batılılaşmasıyla gelen tüm kirliliklerinden” kaçınabilen “Doğulu” Eyüp’ü överken, sonuç olarak asıl rolü “mesafeye” vermiş olsa da aslında yanılmaktadır. Çok isabetle işaret ettiği gibi Eyüp’ün “mimari ölçülerinin dini ve mistik bir alçakgönüllülükle küçük tutulması”, mezarlığının ününe ve bu nedenle yaşayan yeşilliğine bağlıdır (2013: 331). Elbette konumun getirdiği etkileyici manzaranın önemini de eklemek gerekmektedir. Bugüne dek “taşınmamayı” başarmış bir mezarlık olan Eyüp mezarlığı, bölgenin görsel önemini kendi varlığı ile korumakta ve yeşil kuşak işlevi görmektedir.

Buradan yine metropol kent öncesi “doğal” gelişimle şekillenen mezarlıkların ruh dinlendirici etkilerinin, aynı zamanda yürüyüş yolu” işlevi de üstlenmelerine; hatta civarlarında dinlenme yerleri oluşmasına da yol açmalarına bağlamak mümkündür.

Tanpınar’ın vurguladığı üzere, İstanbul’da “Hristiyan halk gibi Müslüman halk da; bilhassa kadınlar, gezinti yollarının biraz ötesinde şehrin bahçeleri gibi telakki edilen mezarlıklara sık sık gidiyorlardı ve

bu mezarlıkların etrafında kahveler de vardı” (2011: 169). Bugün bahse konu düzenlemeler, özellikle büyük mezarlıkların içinde de kurulmaya başlanmakta ve canlı yaşamın tüketim gereksinimleri için mezarlıkların dahi işletme konusu yapılmalarının önü açılmaktadır.

Elbette bu işlevi daha da abartarak tartışma açan edebiyatçılar da vardır. Joyce gibi ironinin zirvesini kimselere kaptırmayan bir yazar, mezarlıkların yeşilliğini, “şaka değil, toprak yaman yağlanmış kemik, et ve tırnakla oluşan ceset gübresinden” demek ve topraktaki fiziksel değişimleri en açık sözcüklerle sinemasallaştırarak bizi irkiltmekle kalmaz; mezarlıklarda zaten “uyku getirici çiçekler olmalı” dedikten sonra “Çin mezarlıklarında yetişen dev afyon çiçeklerinden en kaliteli esrarın üretildiğini” de aktarıverir. Son vuruşunu ise “Türk mezarlıklarındaki, küçükken daha her şeyi öğrenen fahişeler”i anmak suretiyle yapar. (1922: 142, 148)

5.2. Gölge ve Karanlık

Amicis’in eski mezarlıkların daha yeşil olmalarına atıfla övdüğü “gölge” özelliği, mezarlıkların geceleri de korkutucu şekilde “karanlık” olmalarına neden olur. Bu nedendir ki,

Pamuk, “eski İstanbul yangınlarının, yalnız paşaların, yağmacı ve hırsızların ve tabii çocuklarla meraklıların koşu koşu gidip seyrettiği bir şey değil, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren şehre gelen Batılı gezgin yazarların da kendilerini tanık olup anlatmakla yükümlü hissettikleri bir büyük mahşeri eğlence olduğunu; 1852’de İstanbul’a gelen Theophile Gautier’nin, şehirde kaldığı iki ay boyunca tanık olduğu beş yangını, ilkinden başlayarak tek tek keyifle anlatırken; o sırada Beyoğlu Mezarlığı’nda oturmuş şiir yazmakta olduğunu” vurgular. Yani ahşap konakların, eşyaların ve belki de insanların yanmasının/ölmesinin yarattığı yakıcı duygudan korunmada; gölge ve serin bir mezarlık, gözlemci ortamı olarak hizmet etmekte; hatta şiir ilhamı yaratmaktadır (2013: 199).

Tanpınar da bu gölge ve sessizliğin, dünyanın güneşini, ışığını ve neşesini “paylaşmadığı” için uzaklaşan ve “huzur” arayan kişiler için önemli olduğunu vurgulayarak, “çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu; tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer”⁹ diye tarif eder (2005: 37).

Oysa bu “serin” mekanın geceleri, gündüz sağladığı korumayı gece gerçekleştirememekte ve karanlığı ile bu kez korku saçan bir boyut kazanmaktadır. Buna verilebilecek en iyi örnek, Ekinci’nin “taşın şiiri” olarak tanımladığı Mardin kentidir. Mezopotamya Ovası’nın Mardin’den görünüşünün gündüz güzelliğine karşı geceleri korkutucu bir karanlığa bürünmesi nedeniyle “gündüzleri seyranlıklar, geceleri mezarlık” olarak anılmasından duyulan rahatsızlık üzerine; dönemin valisinin, Mardin’in gece görüntüsünü de konuklara sunabilmek için yaptırdığı “Seyir Terası” ve ışıklandırma ile durumu “geceleri gerdanlık; gündüzleri seyranlıklar” diye değiştirmesi övgüyle anlatılır (2009: 241, 245). “Kentın boynunda bir gerdanlık gibi duran aydınlatılmış kale peyzajı”, mezarlık algısından kurtulmanın temel aktörü durumundadır.

Sıcak mevsimler için olumlu bir özellik olan “serinlik” etkisi ise kışın şiddetlendiği “soğuk” zamanlarda korkutucu bir olumsuzluğa dönüşür. “İstanbul’un boyalı şirin evleri, sanki kalaylı imiş gibi parıldayan kubbeleri, yükselen minareleri, şairane manzarasının, her zaman hayranlıkla seyredilebileceğini” belirten Nerval, “kış fırtınalarının ve yağmurların toprağı yumuşattığı vakit, çakalların, mezarlarından ölüleri çıkarttıkları mezarlıkların, Leydi Montegü’nün cazip ifade tarzı ile

⁹ Ölümü çağrıştıran her şeyin mezarlık olarak tarif edilmesi de sık başvurulan bir yoldur. Sartre’a göre, “sinemalar bir tür mezarlık” iken (2005: 193); “savaş zamanının tanınmaz duruma gelmiş sokaklarıyla da Paris büyük bir sokak mezarlığı” haline gelmiştir (1965: 322). Bir de “boşaltılmış, kazılmış, oyulmuş, sevda çukurları ile öbek öbek dolu olan” “yüreği mezarlık” (Yıldız, 2013) olanlarımız vardır elbette.

anlattığı gibi, seyrinden zevk alınan Bizans madalyonunun arka yüzü” olduğunu vurgulamaktan da geçemez (2002: 242-243).¹⁰

6. Ekonomik İşlev

Yukarıdaki tüm süreçlerde kısmen örtük kısmen açık olarak verilen değişim örnekleri ise bize mezarlıkların kent için ekonomik işlevlerini de sorgulamak gerektiğini göstermektedir. Kentin bu bölümü tüketim canlılığı ile yaşayan merkez kesiminden uzak tutulmakta; böylece yaşayan ve ölümler için toprak rantı ikiliği doğallaştırılmakta; süreç içinde kentin merkezinde kalanlarının toprak rantı için taşınması; bu alanların kentin az yapılaşmış ve yeşil deposu işlevinin gözetilmemesi; modern mezarlıklardaki süreçlerin defin yeri satın alınması, mezarlık yapımı, bakımı gibi ciddi parasal harcamalar yapılması; yeşillendirme çalışmaları pahalı bulunarak, mezarlık ağaçlandırma hizmetinin kullanıcılara yüklenilmesi gibi uzayan bir listeye ekonomik işlevleri ile değerlendirildiği görülmektedir. Bu konuda “katlı mezarlık sistemine geçilmesi” gibi örnekleri de eklemek gerekmektedir.

Buradan tarihteki bir ekonomik işleve de son bir atıf yapmak ve “mezar kazıcılığı” diye bilinen eski bir “meslek”e geçiş yapmak da mümkün görünmektedir. Bu mesleği yaratan olgular, göçebe toplumların da yeniden dünyaya geliş inanmalarından kaynaklanır. Bu da mezar yapısının önemini arttırmıştır. “Kurganların boyutları, her kültürde olduğu gibi kişilerin toplumsal konumları ile orantılı olarak büyümüştür¹¹. O dönemden kalan tek yapı tipi olan mezarlar, yapı teknolojisi konusunda bilgi veren tek kaynaktır”. Bunlardan bir örnek bize şunları göstermektedir: “Mezar odasında ve mezar çukurunda, göçer yaşamının bütün öğeleri gömülüyordu. Ahşap sandukada karı-kocanın mumyalanmış cesetleri vardı. Çukurun kuzey tarafında sayıları 5 ila 22 arasında değişen at, bütün koşum takımlarıyla birlikte sahipleriyle birlikte gömülmüştü. Göçer yaşamında at sadece işlevsel bir öge değil, dünyanın ve yaşamın yenilenmesinin kozmolojik simgesiydi. Ve Şaman merasimlerinin önemli bir öğesiydi. Ahşap mezar odasının duvarlarını kalın keçe halılar örtüyordu. Odaya erkeklerin kama, bıçak, ok, yay gibi silahları, kadınların bıçak ve ayna gibi eşyaları, günlük eşyalar, çanak çömlek ve bir tür tılsım olarak, bir koyunun kuyruk sokumundaki omurga kemiği ile pelvis kemiği konuyordu” (Kuban, 2017: 54, 56)

En son örnek olarak mezarlıkların kimi turistik gezi programlarının bir parçası haline getirilmesini de son bir husus olarak anmak gerekmektedir. Elbette şehitlikler veya belli katliamların örnekleri olan (Nazi vb) mezarlıklar ya da devlet büyüklerinin özel defin yerlerine konması (Anıtkabir ve Fransa’daki Pompei gibi pek çok örnekte olduğu gibi) uygulamaları bir tarafa bırakıldığında; sadece mezarlık olarak ticarileşen yerler olduğunu görmek de ilginçtir.

Bugün Paris’te Paris Catacomb’u bu özelliğiyle anılmaktadır ve 6 milyon insanın kemiklerinin “dizayn” edilmesi ile oluşturulan ve yerin 20 metre altında 2km ye yakın bir labirent olarak inşa edilen yerin turistik gezi programlarında baş köşede olması buna bir örnektir. Ortaçağda ölümleri yakma prensibine dayalı Paganizme karşı Hristiyanlıkta ölümler gömülür. Yaklaşık 700 yıllık birikimin ardından şehre yayılan enfeksiyonlardan sorumlu tutulan mezarlıklar, 1785’de Devlet Konseyi

¹⁰ Belki de bu yüzden mezarlıkta da “kiş hazırlıkları yapılması” önemlidir sadece bitkiler değil, hassas mezar taşlarının da korunması gerekir (Hamsun, 1984: 260).

¹¹ Toplumsal konumun mezarlıklar için bile önemli olduğunu Dickens’den bir örnekle aktarmak gerekirse; Dickens, Fransız İhtilali döneminin yoksulluğunu anlatırken, kocası yoksulluktan ölen ve daha nice insanların bu gerekçeyle öleceklerini düşünen bir kadının, bir zengin “efendi”den, “üstünde kocasının adı yazan ve onun nerede yattığını gösterecek bir taş ya da tahta parçası verilmesi” için çırpınmasını ve senyörün uşağının kadını uzaklaştırmasını anlatan bir sahneyi aktarır. Hızla ölen yoksullar ve bir mezar başı tahtası bile yaptıramayacak olduğu için eşinin mezarını kaybedecek olan kadının yoksulluğu, dönemin simgesel anlatımı olarak sunulur (2005: 148).

kararıyla kaldırılarak bir taş ocağına aylarca süren taşıma işlemi sonunda yığılınca 1814 e kadar süren bu işlem sonrasında, mezarlık dikkat çekici bir hal alınca kafatası ve uyluk kemiklerinin vazo, vb şekillerde dizilmesi ile yeni bir turistik işlev edinmiş olur. Bu örnekte zamanla şehrin merkezinde kalan mezarlığın, kentin dış çeperine ötelenmeme şansını ancak ölümün ticari ürünle simgelenmesi ve yerin altında kalması bedeli karşılığında edinebildiği görülmektedir.

Sonuç

Yukarıda dinsel, toplumsal, simgesel ve ekonomik tüm boyutları ile değerlendirildiği üzere, mezarlıklar, kent yapısının önemli simgesel parçaları olarak, kentin yaşadığı tüm dönüşümleri yaşamakta ve insanın yaşam-ölüm ikiliği karşısındaki tüm duygularına da alan açan bir konuma ve öneme her zaman sahip olmaktadır. Ancak kentin diğer parçalarına göre önemi, bağrında ölümü barındırırken, yaşamın değişen gereklilikleri karşısında yaşam önceliklerine göre yeniden şekillenmesi ve simgesel değerlerinin korunup korunamamasında gizlenmiştir. Kent toprağının sürekli dönüşüm mekanizmaları ile değer kazanması süreçlerinde, rantın bu değerlerin önüne geçtiğini gösteren saklı ya da açık pek çok örnek söylem ve eylem dünyalarımızın farkına da ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Amicis, E. D. (1981), İstanbul (1874), Çev. Beynun Akyavaş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Arzık, N. (1969), Çetin Altandan Demirele, Ankara: Güven Matbaası.

Aytmatov, C. (1970), Beyaz Gemi, Çev. Ertuğrul Erdem, Ankara: Ekim Yayınevi.

Dernschwam, H. (1992), İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çev. Yaşar Önen, Mersin: Kültür Bak. Yayını.

Dickens, C. (2005), İki Şehrin Hikayesi, Çev. Mehmet Gökhan Topçu, İstanbul: Antik Dünya Klasikleri.

Ekinci, O. (2009), Uygarlıkların İzinde Kentsever Yazılar, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Hamsun, K. (1984), Göçebe, Çev. Behçet Necatigil, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kuban, D. (2017), Batı'ya Göçün Sanatsal Evreleri, 4. Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Marquez, G.G. (2009), Şer Saati, Çev. Seçkin Sevi, 4. Basım, İstanbul: Can Yayınları.

Marquez, G.G. (2014), Anlatmak İçin Yaşamak, Çeviri: Pınar Savaş, 9. Basım, İstanbul: Can Yayınevi.

Messadie, G. (2001), Sokrates'in Karısı, Çev. Gülseren Devrim, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.

Nerval, G.D. (2002), Doğuya Seyahat, Çev. Muharrem Taşçıoğlu, Dünya Edebiyatı Serisi 69, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Oktay, A. (2004), Gizli Çekmece, İstanbul: Doğan Kitap.

Ortaylı, İ. (2006), Kırk Ambar Sohbetleri, Ankara: Aşina Kitaplar.

- Pamuk, O. (2013), İstanbul (Hatıralar ve Şehirler), 11.baskı, İstanbul: YKY.
- Pamuk, O. (2014), Kafamda Bir Tuhaflık, İstanbul: YKY.
- Sartre, J.P. (1965), Bekleyiş, Çev. Nazan-Haluk Dedehayır, 6. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Sartre, J.P. (2005), Altona Mahpusları, Çev. Işık Noyan, İstanbul: İthaki.
- Savaş, V. (2007), AKP ve CHP'nin Gerçek Yüzü, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sönmez, B. (2015), İstanbul İstanbul, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Şimşek, M. (2002), Ahilik: TKY'nin Tarihteki Uygulaması, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Tanpınar, A.H. (2005), Huzur, İstanbul: Dergah Yayın.
- Tanpınar, A.H. (2011), Beş Şehir, 28. Baskı, İstanbul: Dergah Yayın.
- Warren, R.P. (1972), İktidar Çamuru, Çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Yavuz, F. ve Keleş, R. (1983), Çevre Sorunları, Ankara: AÜ yayınları.
- Yıldız, B. (2013), Halkalı Köle, İstanbul: Everest Yayınları.

CIGARETTE CONSUMPTION IN TURKEY AND ECONOMIC IMPACT OF THE FIGHT AGAINST SMOKING

(Page 24-36)

Asst.Prof.Dr.Şahin Çetinkaya

Usak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences

Department of Economics

sahin.cetinkaya@usak.edu.tr

ABSTRACT

Even though smoking is extremely harmful to health, it is very important in the world economy and the economy of Turkey. With a positive approach, it could be thought that alcohol and cigarette consumption is own choice of humans. Although it is very harmful, everyone over the age of 18 is allowed to buy. Thus, the social problems that will arise are not taken into consideration. However, the damage of these products to the body is substantial and the treatment of the disease is done by the government.

Spending on cigarettes contributes to national income and taxes. This is a positive situation for the national economy. However, public expenditures for the treatment of health problems are negative. The results should be analyzed by comparison. In this study, the cigarette consumption in Turkey will be held in two respect evaluation, with a positive economic outlook.

Key Words: Health charges, tobacco products, foreign trade, drug costs

INTRODUCTION

Economics is a social science which takes the political realities of people and society, decision-making mechanism and social traditions as data and it examines how to coordinate our infinite wishes and desires with scarce resources. (Yıldırım, 2015)

When the science of economics is defined, it can be defined as " It is the policy-producing science for effective and efficient use of resources that are limited to meeting human needs which are unlimited. In this definition, the necessity and its fulfillment in economic science are discussed from two different perspectives. These are positive and normative economic perspectives.

Positive Economics examines the economic events and behaviors with the perspective of "What? What happens? How is it?". In other words, economics events and behaviors are explained in positive economics. According to this, we can conclude that prices increase as the demand for money increases, unemployment decreases as a public spending increase.

Normative Economics examines the economics events and behaviors with the perspective of 'What should be? What is better?' In normative economics, it is emphasized that economic

events and decisions are good or bad, and so some results based on value judgments are reached as inflation should be controlled or wages should be increased. It is possible to test the results of positive economics and reject it at the scientific level if necessary. The results which are the value judgments of normative economics cannot be tested and rejected at the scientific level. (Ünsal, 2016)

NEEDS

Learning economics begins with an understanding of human needs. Because all the economic activities of peoples are intended to satisfy various needs such as thirst or hunger. People have to satisfy their various needs in order to survive and lead a happy life. For this reason, need is a feeling of pleasure and gratification when it is satisfied, and pain and sadness when it is not satisfied.

Needs are divided into two groups according to their intensity, as vital needs and non-vital needs. The vital needs are the needs that must be met, such as air, food, and water, which are necessary for the survival of the human being. On the other hand, the necessities such as entertainment, traveling and listening to music that are the non-vital needs to be met, but which delight people as they are done are non-obligatory needs. (Ertek, 2012)

It is not possible to distinguish between non-vital needs and vital needs. Because the degree and shape of the needs may vary according to the structure of the society, age, gender, social classes, and occupations. For example, people living in cold climates need more heating than people living in warm climates. Likewise, in an undeveloped society, the car is not a mandatory need but it is a vital need in developed economies because life is organized in a manner dependent on the car. In these economies, it can be more economical to go shopping with cars, to follow up work and to go to work.

It can be mentioned various features of needs. First of all, human needs are endless. So, there are many needs that people want to satisfy. Also, some of these needs are periodic. With the development of societies, technological advances and the development of people's tastes and preferences over time, human needs have also increased. A need that was considered a luxury years ago has become a vital need today. For example, in the early 1950s, a refrigerator, which is considered a luxury, has become a necessity today.

The needs differ from according to their intensity. The intensity of some needs of people could be more than other needs. Generally, when vital needs compared to non-vital needs, it could saw that vital needs are more intense. The differentiation of people's needs in terms of intensity makes people more rational. In this way, people need to make a ranking and choice to satisfy their needs. (AÖF, 2016)

As it is satisfied, the intensity of the need decreases. As the satisfaction of needs continues without interruption, after a certain stage, the consumption of the things that satisfy this need can give people suffering and pain instead of a pleasure. Biological needs such as eating and

drinking are examples of this.

As some needs are satisfied, their intensity increases. Initially, a non-vital need may increase their severity as is regularly satisfied. Because during this regular satisfaction period the need can turn to be a habit. Smoking or alcohol addiction may be an example of increasing the severity of needs as they are satisfied. The needs or tools that satisfy the needs can be substituted. As a result of satisfying some part of the needs, it can be abandoned satisfaction of the other part. For example, instead of listening to music, people can go to the cinema and evaluate their free time. In addition, people can satisfy the same need with other goods rather than a certain good. This is because there are similar goods and services to satisfy the same need. For example, we can satisfy our need to eat fruit with various fruits. (ekodiyalog.com,2017-12-18).

SCARCITY

In scarcity, not everyone gets what they want. Because wishes are more than the sources which will supply them. Whether an individual or state, the problem does not change. The result is a budget deficit when more requests are met with the current resource. Then, the problem of scarcity arises from the conflict between unlimited demands and limited resources. In other words, scarcity implies the existence of a cost as a result of preferences.

Economic Activity arises with the scarcity problem. It leads to explain the economic activity. Economic activity is a public act of coping with scarcity. The act of coping will bring up the concepts of production, change, and technology. We can define economics from the concepts of scarcity and economic activity; economics researches how people use limited resources to meet unlimited requests. So in the definition of economics, the point is a limited resource and hence scarcity. (Donduran, <http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=62>,eriGimtar:17/01/2017)

GOODS AND SERVICES

Physical assets that satisfy the needs are called goods. We satisfy our needs such as thirst and hunger by using goods such as water and food. Although it satisfies the needs, things that do not have a material feature are called service. The service is created by people or producer assets and cannot be considered independently of the person or entity offering the services. Services satisfy human needs but do not have any material qualifications.

It could be possible to divide the services into two subgroups. These are personal services and business services. Banking, transportation, trade, insurance, and communication are among the most important business services.

Characteristics of Goods

People get a certain satisfaction through the consumption of goods and services. The goods referred to herein are everything that individuals can achieve benefit or satisfaction. For

example, food, clothing, furniture, books, television, and cars are goods. There are some general characteristics of the goods. Goods gain favor to humans by satisfying their needs. The benefit is relative and subjective in this sense. For example, goods believed to provide benefits for people living in Turkey, cannot provide benefit to people living in other regions. We will examine the concept of benefit in more detail in the following sections.

The economic character of the goods requires that they are obtained at a cost through the production process. Goods that do not need such a process are classified as free goods.

Economic goods have value. However, the value of goods can be defined in different ways. For example, some people determine the value of goods in terms of production costs, while others determine the benefit it provides. Economic goods have a value and require a certain price to be paid in return for their acquisition. We will examine the value and price concept in more detail in the following sections.

Free Goods – Economics Goods

Economic goods are the goods a certain price must be paid in order to obtain that. The reason for this is that it is not possible to provide these goods freely from nature whenever we want. In other words, goods that use scarce resources and therefore have a certain social cost in terms of other goods are called economic goods such as bread, gasoline, and sugar.

Free goods are goods that can be found in nature at any time and are available without effort. We breathe unconsciously whenever we want to breathe air and we do not make an additional effort or an economic sacrifice. By the river, water is also free. Existing quantities of free goods are more than they want, even if they do not require any payment. There is no cost for free goods. It does not use scarce resources. Moreover, it is not necessary to abandon the consumption of other goods by increasing the consumption of free goods.

Free goods do not cause any problems in distribution. Economic problem, the distribution of scarce resources for alternative uses, does not occur when it comes to free goods. Since free goods are not scarce, they can be used in any amount and any purpose. As we have already mentioned, the number of free goods in nature can be at zero cost by society because it is more than the needs of people.

The fact that goods are free or economic can vary depending on the situation. While the air we breathe is free goods, it is a scarce good for divers underwater and astronauts who do research in space. When a camp is built near a potable water source in nature, water is free goods, but when you are lost in a desert, it becomes a rather scarce goods state. However, the fruits that are grown in nature and can easily be collected are free goods. Therefore, it is not possible to determine certain goods precisely as free or economic.

Consumer and Producer Goods

We can divide economic goods into two as consumer and producer goods. Consumer goods

are goods that directly meet consumer needs. In this respect, these goods are also called final goods. Such goods are to be used sooner or later. They disappear as soon as they lose their economic value. The food we eat and the clothes we wear are examples. Producer goods are goods used in the production of other manufacturers' goods or consumer goods. A machine, the fuel that allows the operation of the machine, the service of the worker who uses it and the building where the machine is located are the manufacturer. These goods also called as capital goods, semi-finished goods, and raw materials. We will examine these definitions in detail while processing production. A commodity may be a producer or consumer goods, depending on its use. For example, a car can be used for a ride or can be used by a salesperson. In the first case, the vehicle is consumer goods and the latter becomes a producer goods.

Durable and Non-Durable Goods

All goods can be durable or non-durable goods to reflect the useful life length. Durable goods are goods that give long-term benefits after obtained such as fridge, car, and radio. Actually, we do not consume these goods while using, what we consume is the benefits that goods give us. Like keeping our food in a healthy way, traveling and listening to music.

When it comes to non-durable goods, they are goods that are lost or destroyed when they are used such as a candle, bread sugar, and gasoline. The definition of non-durable goods in the economy should not be confused with the concept of durable goods that is easily deteriorated in the current language. Poorly made and easily broken seat is called as non-durable in colloquial. However, even if it is not very strong, this seat is a durable property in terms of economics classification.

TOBACCO AND SIMILAR DRINKS (check)

The desire of people to consume pleasure-inducing substances is the needs to be solved in case of an economic price in terms of positive economics. Since these goods are economic goods, they are likely to be placed on the market by the producer in return for earning earnings. When we viewed from normative economics, the production and sales of these products may be legally prevented because of the factors threatening public health and community security. In fact, if we also look in terms of religious factors, production and consumption of these products may be prohibited. It is known that, in all celestial religious, people are forbidden to self-harm.

Legally, it is forbidden to take any actions that might harm the human being or those around him.

TOBACCO AND ALCOHOLIC DRINK CONSUMPTION IN ECONOMICS

TOBACCO AND ALCOHOL MARKET

There is the Tobacco and Alcohol Market Regulatory Authority (TAPDK) in Turkey. The main duties of the institution are described on the official website in worded as follows.

TOBACCO PRODUCTS PRODUCTION AND EMPLOYMENT

According to data of TAPDK, there are 8 cigarette production companies in Turkey.¹ After privatization, the sector is managed by organizations including companies around the world. It exports more than 500 million dollars annually. Only in 2007, there is an import figure of 250 thousand dollars

When we look at the years, the statistical data on cigarette market figures between the years 2003-2016 are as follows.²

TABLE 1 – THE ROLE OF CIGARETTE SALES IN DOMESTIC AND FOREIGN TRADE

Yillar	Per.Satış TL (bin)	İhracat \$	GSYİH TL	GSYİH oram	İhracat (.000)\$	İhracat oram
2006	15.272.192.402	147.290.888	758.391.000.000	%2,0	85.534.676.-	binde 1,7
2007	16.687.092.932	189.340.182	843.178.000.000	%2,0	107.271.750.-	Binde 1,8
2008	18.342.201.352	228.951.950	950.534.000.000	%1,9	132.027.196.-	binde 1,7
2009	20.402.965.760	204.175.613	952.559.000.000	%2,1	102.142.613.-	binde 2,0
2010	24.041.960.283	246.852.616	1.098.799.000.000	%2,2	113.883.219.-	binde 2,2
2011	24.598.105.743	249.727.418	1.297.713.000.000	%1,9	134.906.869.-	binde 1,9
2012	30.588.330.135	337.160.145	1.416.798.000.000	%2,2	152.461.737.-	binde 2,2
2013	32.646.104.242	380.636.743	1.567.289.000.000	%2,1	151.610.158.-	binde 2,5
2014	34.624.817.146	475.003.599	1.748.168.000.000	%2,0	157.610.158.-	binde 3,0
2015	39.648.844.291	464.304.320	1.952.638.000.000	%2,0	143.838.871.-	binde 3,2
2016	47.950.493.321	506.099.855	2.590.517.000.000	%1,9	142.529.584.-	binde 3,6

Kaynak: <http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/tutun-mamulleri-piyasasi/tutun-mamulleri-istatistikleri.aspx>

In the light of these data, 15 billion TL i.e. nearly 5 billion 562 million dollars domestic sale was made in 2006. When the amount of TL in the table is calculated according to the time that the exchange rate of a dollar was 3 lira, \$ 96 billion retail sales volume was realized in the 2007-2016 period. With this volume, an annual average income of 9 billion 651 million dollars was obtained. When this figure is calculated according to the GSMH amount of each year, it has a significant sales figure per year. The impact of this sector on MG is too large to be ignored.

Its Place in the Domestic Market

It is seen that cigarette sales are at 2% level since 2006. As the GDP figures increased each year, cigarette sales continued to increase depending on the years. It is seen that between 2006 and 2016, it has increased with the same rate as GDP

It's Place in Foreign Trade

The rate of cigarette exports, which was 1.7 per thousand in 2006, increased to 3.6 per thousand. According to years, an increase from TL 85 million to TL 142 million has occurred.

THE CONSUMPTION OF TOBACCO AND ALCOHOLIC BEVERAGE IN NORMATIVE ECONOMICS

Normative Economics; take into consideration the production based on community preferences. In other words, as in positive economics, cause and effect are not considered, while testing the accuracy of the hypothesis put forward it is looked at how it should be, not how it is.

Positive economics rules are applied in the production of cigarette and other pleasurable substances. However, it is tried to reduce the negative outcomes of public health. (Dinler, 2013)

Its Effects on Public Health

Tobacco smoke contains 4000 chemicals such as formaldehyde, cyanide, ammonia, carbon monoxide, naphthalene, cadmium (battery acid) and acetone (nail polish remover). At least 81 of these chemical mixtures, such as arsenic, benzene, and vinyl chloride, which are carcinogenic, contains in tobacco smoke much more than the smoke that the smokers directly inhale. Also, in addition to all these chemical and toxic substances, nicotine, which causes a high level of dependence the taste of the cigarettes, and any other additives added to make the taste of cigarette more pleasant and to ensure the continuous smoking of the consumers.

Its Permanent Effects

Cigarette smoke contains more than 70 cancer-causing substances. When you breathe smoke, these chemicals enter your lungs and spread the rest of your body.

Scientists have shown that these chemicals damage DNA and cause changes in important genes. This situation leads to cancer as a result of cell development and uncontrolled proliferation.

- Cardiovascular disease
- Pulmonary disease as a result of narrowing the bronchus and COPD
- Obstruction of the veins and related paralysis
- Gastritis in stomach, ulcer and stomach cancer
- Skin yellowing, wrinkles, skin cancer

- Halitosis and yellowing of teeth
- Smoking during the pregnancy leads to premature birth and as a result of these various developmental disorders are showing up and it leads to lactation after birth.
- According to scientific sources, the impact of cigarette smoke on those around them endangers their health. The person who is in this situation is called as ‘passive smoker’. Passive smokers are affected as much as the person who smokes, because of many substances in tobacco smoke.

Passive Smoking

Passive smoker is a non-smoker but exposed to cigarette smoke. The effects of being a passive smoker are variably related to time, intensity and frequency of exposure to cigarette smoke but millions of people die each year due to smoking-related disease.

- Exposure to tobacco smoke causes many diseases such as cancer, heart disease, and COPD
- Children are much more sensitive to the harmful effects of tobacco smoke.
- Exposure to tobacco smoke for only 30 minutes reveals the physical effects of long-term smoking users.

Its Effect on Environmental Health

The most important cause of environmental pollution is cigarette stub. Especially, 73 % of the wastes dumped to the seas are cigarette stubs. Every year in September, the coastal areas are cleaned by the Turkish Marine Environment Protection Association and with the contributions of our citizens. In this study, which aimed to attract public attention, seek solutions to marine pollution, explain the causes of this pollution to the public and to end this environmental pollution with the conscious society, 1744 volunteers collected a total of 5321 kg waste garbage at 24 points.

623 kg of waste was collected by underwater cleaning with volunteer divers. These wastes are noted by examining. In these reports, the collected wastes are classified according to their types. According to the prepared report, 73.8% of the collected wastes are cigarettes, cigarette stubs, and cigarette packages. Picnic and beach activities take second place with 23.6% waste.⁵ A study in the United States showed that substances that leak through a single cigarette stub are enough to kill a fish that lives in one liter of water. Given that numerous cigarette stubs are thrown into places and waterways every year, it is easy to see how dangerous cigarettes are to water resources. On the other hand, the majority of forest fires are because of cigarette and every year 17 thousand people and countless life are dead as a result of fires resulting from the fire. In addition, globally, fires originated from cigarette cause financial losses of more than \$ 27 billion per year.

ECONOMIC COSTS OF THE HARMS OF SMOKING

When the major diseases caused by cigarettes and treatment process are examined, it is seen that treatments, which the Health Ministry has to do for smoking-related disease, and the cost are quite expensive. The treatment costs of the smokers, who are mostly cancer patients, are quite expensive. Considering the fact that most of the machinery and drugs used in diagnosis and treatment are imported, macro indicators will be affected negatively.

Treatment

There are two kinds of fight with smoking in terms of health. First, smoking cessation treatments are taken to prevent the occurrence of the disease. The second is the treatment for the improvement of the person after the emergence of the disease. Both of these practices have separate roles among the medical disciplines.

Smoking Cessation Treatments

“Alo 171 Tobacco Quitline” was established by the Ministry of Health. The application can be made via this line or via internet access. Various tests are carried out through this site.

These treatments are done by Family Medicine Departments in hospitals by the Public Health Agency of Turkey. There are 304 smoking cessation clinics across Turkey. In Turkey, these clinics have been established in all provinces except for the Karabük and Kırklareli. The distribution by provinces is as follows;

İl Adı	SBP sayısı	İl Adı	SBP sayısı	İl Adı	SBP sayısı
ADANA	5	ESKİŞEHİR	1	NİĞDE	1
ADYAMAN	3	GAZİANTEP	2	ORDU	1
AFYON	3	GİRESUN	2	OSMANIYE	1
AGRI	1	GÜMÜŞHANE	2	RİZE	1
AKSARAY	2	HAKKARİ	1	SAKARYA	5
AMASYA	2	HATAY	3	SAMSUN	4
ANKARA	22	İĞDIR	1	SİİRT	1
ANTALYA	7	ISPARTA	4	SİNOP	1
ARDAHAN	1	İSTANBUL	27	SİVAS	2
ARTVİN	1	İZMİR	21	ŞANLIURFA	3
AYDIN	4	KMARAŞ	4	ŞİRNAK	2
BALIKESİR	7	KARABÜK	1	TEKİRDAĞ	5
BARTIN	1	KARAMAN	1	TOKAT	2
BATMAN	1	KARS	2	TRABZON	3
BAYBURT	1	KASTAMONU	1	BOLU	5
BİLECİK	4	MUĞLA	9	BURDUR	3
BİNGÖL	2	KAYSERİ	4	TUNCELİ	1
BİTLİS	1	KIRIKKALE	5	UŞAK	1
BURSA	6	KİRŞEHİR	1	VAN	1
ÇANAKKALE	3	KİLİS	2	YALOVA	1
ÇANKIRI	1	KOCAELİ	9	YOZGAT	3
ÇORUM	6	KONYA	10	ZONGULDAK	5
DENİZLİ	14	KÜTAHYA	5		
DİYARBAKIR	3	MALATYA	6		
DÜZCE	1	MANİSA	7		
EDİRNE	2	MARDİN	3		
ERZİNCAN	1	MERSİN	5		
ELAZIĞ	1	MUŞ	1		
ERZURUM	3	NEVŞEHİR	3		

Kaynak: http://sendebirakabilirsin.com/uploads/sigara_birakma_poliklinikleri_mart_2013_SBP.pdf
(Erişim:30/10/2017)

In these clinics, treatment methods are applied by using medicated or non-medicated methods. In a regulation published in 2011, the fight against smoking was accepted a national health policy in hospitals. According to the regulation, it is aimed to establish a commission and to produce solutions by meeting twice a year. (Official Gazette, 23/11/2011 ve 28121 issue).

The Things That Must Be Found in Cigarette Cessation Clinics

Requirements for the establishment of clinics in hospitals were determined by “The Regulation on Tobacco and Tobacco Addiction Treatment and Training Units” which was published in 2011.

When the main treatment tools and drugs used by the clinics were examined, it was determined by a regulation that counts the existing things. Although it was not clear what the aim of smoking cessation policy is, a struggle has been initiated. According to this regulation, the opening of the clinics will be done by the Health Directorate. The application must be finalized within 15 days. For work permit, at least one physician, at least one nurse, a medical secretary, a psychologist (it is not required if in these hospitals have a mental health department and specialist) is required. There is no specific tool is mentioned but the suitably

of the working environment is described. So, if a physician, a nurse, and a medical secretary are found, a clinic can be opened.

The staff must have received treatment for tobacco addiction. Clinics operating with this certificate are audited at least once every two years.

Information and Fighting

The announcements have been made by the public announcements, social responsibility projects and communication channels which were established by the ministry. It was announced that ‘9th is the World Smoking Boycott Day’ and ‘May 31 is the World Smoke-Free Day’. Smoking is prohibited in primary and secondary school children. Arrangements were made to allow teachers and other adults to smoke outside the schoolyard.

Economic Size

In terms of its economic size, the burden on public resources can be addressed in two ways.

i-The struggles in the prevention stage;

Smoking is prohibited in all public places. In addition, continuous warning and awareness are made with the information brochures and similar tools. All of these studies are financed by social responsibility projects and funds from the Ministry of Health.

ii- Prevent the progress of the disease and the struggles to stop smoking;

There are more than 300 smoking cessation clinics in Turkey. Medical devices are used for treatment, and free medication support is provided. Each patient is constantly monitored by telephone. The cost of drugs until the end of the average treatment period is between 600 TL-1000 TL.

According to the information received from the official website of the Ministry of Health, the statistics for applying to smoking cessation clinics are as follows:

Number of applicants in clinics for quit smoking (2009-2016)

YILLAR	BAŞVURU SAYISI
2009	35.000
2010	120.000
2011	235.558
2012	325.134
2013	212.080
2014	226.383
2015	340.092
2016	378.612

Kaynak: <http://www.saglik.gov.tr>

Those who participate in smoking cessation treatment are controlled over ALO 171 for six times a year by dialing. The prices of medicated or non-medicated treatment methods specified in the regulation are different in real terms. It is between 600 TL and 1000 TL according to the treatment process of the patient in the medicated method. However, since the patient does not experience any power loss, the premorbid treatment stage is a very important stage.

If this process would be successful, it can be seen that he/she protect his/her gain as much as

i-The treatment time x possible income

during the continued life of his/her. In case of loss of power, it would cause as much loss of income as "i".

If these practices did not provide a positive response and the recovery could not be achieved, the disease would start. The treatment methods according to the disease types and the economic size of the application are as follows.

-Healing Process

Smoking-related diseases are much in terms of literature. Among the chemicals in tobacco smokes, some substances such as acids, alcohol aldehydes, ketones, cyanide, and carbon monoxide directly show poison and damage the organs. It has been scientifically proven that many diseases such as heart diseases, lung cancer, other cancers in the body (larynx cancer, bladder cancer, esophageal cancer, cervical cancer etc.) bronchitis, emphysema, is happened depending on smoking.⁸ The long duration of treatment of these disease types will cause disruptions in human life. Thus, job loss can lead to poor poverty in both nominal and real terms. Also, the person is prevented from providing the necessary financial resources for treatment.

CONCLUSION

Smoking is expressed in the economy with a GDP ratio of 2% on average. This figure increases with population increase every year. It can be said that it has an important place in terms of foreign trade. It is seen that we have an export volume of about 500 million dollars annually. It is effective in bringing foreign investment to our country. Hookah, which can be considered as one of the cigarettes derivatives, has a share of about 1 million dollars in foreign trade. During the 2008 privatization period, it was seen that large companies with foreign partners came from the sale of TEKEL. BAT, which is one of the most important manufacturers, is a manufacturer and dealer of famous cigarette brands in more than 200 countries. It has a 2 billion dollar investment in Turkey. It provides employment for 3000 people in its factories. The smoking rate in Turkey is over 50%. Studies should be carried out to prevent smoking before than the treatment method.

REFERENCES

- Dinler,Z.,(2011),İktisata Giriş,Ekin Yay.,Bursa
Dinler,Z.,(2013),İktisata Giriş,Ekin Yay.,Bursa
Donduran.,M.,(2012),TUBA,Açık ders uygulamaları, <http://www.acikders.org.tr?id=62>, (erişim tar:17/01/2017)
Ertek,T.,(2012)İktisata Giriş,Beta Yayınları,Ğstanbul
Ünsal,E.,(2015), İktisata Giriş, BB101 Yay,Ankara
Yıldırım,K.,Taşdemir,M.,Karaman,D.,(2011),Makro Ekonomi,Seçkin Yay.,Ğstanbul
Yıldırım, K., (2016),AÖF Yayınları, ,Makro İktisat,Eskişehir

INTERNET SİTELERİ

- <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği>
<http://www.tapdk.gov.tr/tr/piyasa-duzenlemeleri/alkol-piyasasi/etil-alkol-sektoru.aspx>
<https://alo171.saglik.gov.tr/#>
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2218
http://www.izto.org.tr/Portals/0/Argebulten/alkolluickilertutunmamulleri_sevilmiş.pdf
Erişim T:01/12/2017
<http://www.bitkiblog.com/sigara-cevreye-zarar-veriyor.html>
<http://aa.com.tr/tr/saglik/sigara-cevre-kirliliginin-en-buyuk-nedeni/835352>
<http://www.havanikoru.org.tr/>
http://sendebirakabilirsın.com/uploads/sigara_birakma_poliknikleri_mart_2013_SBP.pdf
(Erişim:30/10/2017)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111123-1.htm>
<http://www.kanservakfi.com/sigara-ve-kanser-132.html>
<http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=62>,erişim tar:17/01/2017